

Sociálně patologické jevy žáků II. stupně základních škol

Jana Chrápavá

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Institut mezioborových studií Brno
akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jana CHRÁPAVÁ**
Osobní číslo: **H108008**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Sociálně patologické jevy u žáků II. stupně
základních škol**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu IMS "Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách" (IMS 2009). Případně podle dalších materiálů, z nichž některé jsou obsaženy v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovědního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na výskyt jednotlivých sociálně patologických jevů ve škole;
- na vývoj, příčiny a důsledky sociálně patologických jevů ve škole;
- na jejich řešení a prevenci.

Součástí práce bude sociologický výzkum zaměřený na zjištění četnosti sociálně patologických jevů ve škole a výskyt jednotlivých jevů u chlapců a děvčat.

Rozsah bakalářské práce:
Rozsah příloh:
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

FISCHER, Slavomil; ŠKODA, Jiří. Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009.
GAJDOŠOVÁ, Eva; SLAVÍKOVÁ, Jiřka. Rozvíjení emoční inteligence žáků: prevence šikanování, intolerance a násilí mezi dospívajícími. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006.
JEDLIČKA, Richard; KOŤA, Jaroslav. Aktuální problémy výchovy: analýza a prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998.
JEDLIČKA, Richard. Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí. Vyd. 1. Praha: Themis, 2004.
MŮHLPACHR, Pavel. Sociopatologie. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008.
Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce: **PaedDr. Libuše Mazánková, Dr.**
Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce: **16. března 2012**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2013**

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

JANA CHODÁVA

.....
Jméno, příjmení studenta

V Brně

1.4.2013

.....
Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlázení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Bakalářská práce je zaměřena na problematiku sociálně patologických jevů u žáků II. stupně základních škol. Teoretická část obsahuje vymezení pojmu sociální patologie a popis některých patologických jevů. Charakterizuje vývojové stádium žáka II. stupně základní školy, dále se zaměřuje na činitele, kteří se podílejí a ovlivňují vznik patologických jevů u žáků. Podrobněji se zabývá nejdůležitějším činitelem, a to rodinou. Zmiňuje legislativu řešící sociálně patologické jevy žáků a také se zabývá prevencí, eliminací a řešením výskytu těchto jevů u žáků. Cílem praktické části je zjistit, které patologické jevy se u žáků vyskytují nejčastěji, s rozlišením na dívky a chlapce a dále podle typu školy a místa, kde se škola nachází. Z teoretických i praktických poznatků se pokusím formulovat doporučení pro školy v oblasti prevence, eliminace a řešení patologických jevů na škole.

Klíčová slova: edukace, učitel a žák, sociální deviace, sociální problémy, řešení problémů, problémový žáci, rodiče a děti, dětská agresivita, šikana, děti školního věku, prevence (sociální práce), psychologické aspekty, sociologie výchovy, škola, emoční inteligence, osobnost, geny, identita, virtuální realita.

ABSTRACT

The bachelor's thesis is focused on the issues of socially pathological phenomena in pupils at 2nd level of primary schools. The theoretical part contains the definition of social pathology and description of some pathological phenomena. It characterizes developmental stage of a pupil at 2nd level of primary school. Altogether, it focuses on the factors which participate and influence the formation of pathological phenomena among pupils. In detail, it deals with the most important factor, and this is a family. It mentions legislation dealing with socially pathological phenomena of pupils and also deals with the prevention, elimination and solution of occurrence of these phenomena among pupils. The practical part wants to discover which pathological phenomena occur most frequently among pupils, with a differentiation between girls and boys, as well as by type of school and where the school is located. On the base of both theoretical and practical knowledge I am trying to formulate recommendations for schools in the area of prevention, elimination and resolution of pathological behavior in school.

Keywords: education, teacher and learner, deviant behavior, social problems, problem solving, problem pupils, parents and children, aggressiveness in children, bullying, school children, prevention (social work), psychological aspects, educational sociology, school, emotional intelligence, personality, genes, identity (Psychology), virtual reality.

Poděkování

Děkuji paní PaedDr. Libuši Mazánkové, Dr., za souhlas s vedením mé bakalářské práce, za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při vypracování mé bakalářské práce, její odborné rady, ochotu a vstřícnost.

Chci touto cestou poděkovat paním ředitelkám všech tří škol, které mi poskytly možnost nechat vyplnit dotazníky žákům jejich škol a děkuji všem žákům, kteří dotazníky vyplnili.

Jana Chrápavá

„Nemyslím, že dnešní děti přicházejí na svět horší, než jsme byli my. Ale právě svět, který je v současné době obklopuje, nevhodná výchova (doma a mnohdy i ve škole) z nich dělá jedince, kteří nejsou schopni se poprat s každodenní realitou. Často je „patologické“ chování ve formě agrese, šikany, krádeží, lhaní, záškoláctví pouze formou obrany a projevem neschopnosti řešit náročné životní situace.“ (Martínek, 2009, s. 7).

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	9	
I	TEORETICKÁ ČÁST	11
1	VYMEZENÍ POJMŮ SOCIÁLNÍ PATOLOGIE A POPIS JEDNOTLIVÝCH JEVŮ	12
1.1	POJEM SOCIÁLNÍ PATOLOGIE – DEFINICE OD RŮZNÝCH AUTORŮ.....	14
1.2	POPIS JEDNOTLIVÝCH PATOLOGICKÝCH JEVŮ - ŠIKANA, AGRESIVITA, NETOMANIE, ZAŠKOLÁCTVÍ	15
1.2.1	Šikana.....	15
1.2.2	Agresivita	17
1.2.3	Netomanie	19
1.2.4	Zaškoláctví	20
2	TEORETICKÝ ROZBOR TÉMATU	22
2.1	CHARAKTERISTIKA VÝVOJOVÉHO STÁDIA ŽÁKA II. STUPNĚ ZÁKLADNÍ ŠKOLY.....	22
2.2	RODINA JAKO ZÁKLADNÍ SOCIALIZAČNÍ ČINITEL	23
2.3	VLIV RODINY A VÝCHOVY NA OSOBNOST DÍTĚTE A JEHO VÝVOJ	27
3	ČINITELÉ OVLIVŇUJÍCÍ VZNIK PATOLOGICKÝCH JEVŮ U ŽÁKŮ	30
3.1	RODINA A PROSTŘEDÍ.....	30
3.2	VRSTEVNÍCI	33
3.3	ŠKOLNÍ KLIMA.....	34
3.4	MÉDIA.....	35
4	LEGISLATIVA TÝKAJÍCÍ SE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ ŽÁKŮ	38
4.1	ZÁKON O RODINĚ (Č. 94/1963 Sb. v NOVELIZOVANÉM ZNĚNÍ).....	38
4.2	TRESTNÍ ZÁKONÍK (Č. 218/2003 Sb.).....	38
4.3	ZÁKON NA SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANU DĚTÍ (Č. 359/99 Sb.).....	38
4.4	METODICKÝ POKYN MŠMT K PRIMÁRNÍ PREVENCI SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ U DĚTÍ A MLÁDEŽE VE ŠKOLÁCH A ŠKOLSKÝCH ZAŘÍZENÍCH, Č.J. 20 006/2007-51.....	39
5	PREVENCE A ŘEŠENÍ VÝSKYTU SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ U ŽÁKŮ II. STUPNĚ	41
5.1	PREVENCE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ	41
5.2	MOŽNOSTI ELIMINACE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ	44
5.3	MOŽNOSTI ŘEŠENÍ VÝSKYTU SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ	46
5.4	FORMULACE DOPORUČENÍ PRO ZÁKLADNÍ ŠKOLY	47
II	PRAKTICKÁ ČÁST	48
6	SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVI ŽÁKŮ II. STUPNĚ ZÁKLADNÍCH ŠKOL – EMPIRICKÁ ČÁST	49

6.1	CÍL EMPIRICKÉHO ŠETŘENÍ A STANOVENÍ HYPOTÉZ.....	49
6.2	POUŽITÁ METODA.....	49
6.3	VYMEZENÍ RESPONDENTŮ	50
6.4	PREZENTACE A INTERPRETACE DAT.....	50
6.5	VYHODNOCENÍ HYPOTÉZ.....	58
	ZÁVĚR	61
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	63
	[1] METODICKÝ POKYN MŠMT K PRIMÁRNÍ PREVENCI SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ U DĚTÍ	63
	A MLÁDEŽE VE ŠKOLÁCH A ŠKOLSKÝCH ZAŘÍZENÍCH, Č.J. 20 006/2007-51	63
	[3] ZÁKON NA SOCIÁLNĚPRÁVNÍ OCHRANU DĚTÍ (Č. 359/99 SB.)	63
	[4] ZÁKON O RODINĚ (Č. 94/1963 SB. V NOVELIZOVANÉM ZNĚNÍ)	63
	SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	67
	SEZNAM OBRÁZKŮ	68
	SEZNAM TABULEK.....	69
	SEZNAM PŘÍLOH.....	70

ÚVOD

Při výběru tématu mé bakalářské práce jsem volila ze dvou možností. Pracuji u Městského soudu v Brně jako vyšší soudní úředník na úseku exekucí. Jedna varianta tématu bakalářské práce se z titulu mého zaměstnání přímo nabízela. Exekuce jsou v dnešní době velmi ožehavé a diskutované téma a mají negativní dopad na socioekonomický statut rodiny, ovlivňují vztahy uvnitř rodiny a samozřejmě se dotýkají i nejmladších členů rodiny - dětí. Druhou variantou byla možnost volby tématu vztahujícího se přímo k sociální pedagogice a musím přiznat, že ač v této oblasti nepracuji, byla pro mě lákavější. Nakonec jsem tedy zvolila téma týkající se sociálně patologických jevů vyskytujících se u žáků II. stupně základních škol. Téma šikana mi není cizí, neboť můj syn se na základní škole setkal se šikanou osobně. Je to už 15 let zpátky, kdy jsme tuto záležitost museli řešit. Tehdy jsem ocenila, že poté, co jsem školu na problém šikany upozornila, okamžitě zareagovala a nekompromisně tuto věc vyšetřila. I z vyprávění svých známých vím, že šikana je v současné době na základních školách často řešený problém. Také jako matka hyperaktivního dítěte jsem získala bohaté životní zkušenosti, protože u hyperaktivních dětí jsou problémy ve škole na denním pořádku.

Po dobu mého studia oboru Sociální pedagogika a při čerpání teoretických poznatků z literatury jsem poznala, jak důležitou a nezastupitelnou úlohu v životě jedince má rodina, jak na něho působí pozitivně i negativně a toto mé poznání se bude prolínat celou bakalářskou prací. Teprve s odstupem času si člověk uvědomuje, jak zásadním rozhodnutím je přivést na svět dítě. Rodič má snahu dítě zabezpečit po hmotné stránce, ale nejdůležitější je stránka citová, a to někteří rodiče opomíjejí. Podle mého názoru šťastné dětství je pro život jedince největším bohatstvím, které není možné ničím nahradit a dítě z něho může čerpat po celý život.

Rodina od raného věku nejvíce působí na rozvoj osobnosti dítěte, a pokud je působení rodiny negativní, tak právě v období dospívání se toto nejvíce projevuje. Dospívat v dnešní složité době není pro pubescenty vůbec jednoduché, neboť jsou na ně kladeny mnohem větší nároky než na dřívější generace, a to jak ze strany rodiny, školy, tak i prostředí, ve které vyrůstají. V tomto vývojovém období jedinec dozrává jak po psychické, tak i po fyzické stránce, hledá svoji identitu. Přitom musí čelit různým vlivům okolního světa a ne všechny vlivy jsou pozitivní. To vše je pro něj velkou zátěží. A právě v tomto složitém období dospívání je třeba, aby jedinec našel podporu a vzory ve své rodině. Na ty jedince,

kterým podpora a vzory v rodině chybí, nejčastěji působí činitelé, jako jsou závadné party, drogy, média i celkově nedobré klima společnosti. Mám za to, že pubescenti jsou ve společnosti nejohroženější skupinou, co se týká vlivu patologických jevů.

Sociální pedagogika se zabývá rizikovými a sociálně znevýhodněnými skupinami, jak dětmi tak i dospělými a snaží se na ně výchovně působit. Dále je zaměřena na výchovu a pomoc rodinám s problémovými dětmi, na mládež ohroženou sociálně patologickými jevy ve společnosti. V bakalářské práci uvádím některé právní předpisy, které řeší tuto problematiku. Právní předpisy nejsou vždy schopny postihnout všechny patologické jevy a pružně reagovat na změny ve společnosti, a proto zde nachází své místo sociální pedagogika.

Bakalářská práce je složena ze šesti kapitol. První a druhá kapitola vymezuje pojem sociální patologie a některé její jevy, třetí kapitola je zaměřena na činitele, kteří ovlivňují vznik těchto jevů, čtvrtá kapitola se věnuje legislativě týkající se sociálně patologických jevů žáků a pátá kapitola je zaměřena na prevenci a řešení sociálně patologických jevů u žáků. Šestá kapitola obsahuje vlastní výzkum.

Cílem teoretické části bakalářské práce bude vysledovat za pomoci odborné literatury, jaké jsou hlavní příčiny vzniku a nárůstu sociálně patologických jevů u žáků II. stupně základních škol, které faktory se podílí na jejich vzniku a v jaké míře je ovlivňují.

Cílem praktické části bakalářské práce bude zjistit za použití kvantitativního výzkumu, které typy patologických jevů se vyskytují nejčastěji a které nejméně u žáků na II. stupni základních škol (konkrétně u 7. a 8. ročníků), které jevy jsou nejčastější u dívek a které u chlapců. Následně budu výskyt těchto jevů porovnávat mezi jednotlivými školami (ZŠ Heyrovského Brno, ZŠ Bakalova Brno a ZŠ Střelice u Brna), a to z hlediska místa, kde se škola nachází a o jakou školu se jedná.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ POJMŮ SOCIÁLNÍ PATOLOGIE A POPIS JEDNOTLIVÝCH JEVŮ

Jak uvádí v knize Sociopalogie P. Mühlpachr (2008), problematika patologických jevů není novinkou 21. století. V posledních letech zaznamenáváme značný nárůst jevů, které označujeme jako sociálně patologické. Sociálně patologické jevy jsou takové jevy, které vnímáme jako nechtěné, nežádoucí nebo nepřijatelné. Tyto jevy jsou pro společnost i pro jednotlivce vždy negativní. Co tedy je příčinou nárůstu těchto jevů? Je třeba se zamyslet nad tím, zda v dnešní uspěchané době a dá se říci i v nedobré sociálním klimatu je vinen pouze dotyčný jednatel nebo zda je jeho odchylka od normy důsledkem špatného klimatu ve společnosti a zda společnost umí zavčas těmto jevům předcházet a správně na ně reagovat. Otázkou je, zda soudobé formy deviantního chování jsou důsledkem nedostatků současného uspořádání společnosti. Některé z těchto jevů se (někdy v pozměněných podobách) vyskytovaly i v předchozích obdobích lidského života. Zároveň nelze říci, že současná doba nemá odpovědnost za vznik nových či za opětovný výskyt již dříve vypořizovaných forem deviace.

Dřívějším generacím sloužily k regulaci chování normy a hodnoty. Postupem doby však dochází ke zhoršování klimatu ve škole i v rodině.

Ve 20. století byly považovány za sociálně patologické jevy alkoholismus, rozvodovost, sebevražednost, prostituce, nezaměstnanost a válka. Později se k nim přidaly další jevy, jako jsou narkomanie, široké spektrum závislostí, agresivita, násilí a v poslední řadě extremismus, který představuje dnes jedno z největších nebezpečí (Mühlpachr, 2008).

Fungování lidské společnosti je založeno na normativním řádu. Normativní řád je soubor psaných a nepsaných předpisů a očekávání, vztahujících se k lidskému chování. Mezi psané předpisy řadíme ústavu, zákon, nařízení, vyhlášky a další. Nepsaná pravidla se zpravidla odvíjí od tradic a zvyklostí v dané společnosti. Porušování určitého řádu je sankcionováno negativně, dodržování pozitivně. Pozitivní sankce jsou prosté přijetí a akceptování sociálním okolím, odměny nebo pochvaly (např. vyznamenání, řády). Větší pozornost bývá věnována negativním sankcím, mezi které patří tresty za nedodržování či porušování stanovených norem. Mezi negativní sankce řadíme např. zavržení, odsouzení, projev nesouhlasu, konče fyzickým omezováním /vězněním/ (Jedlička, 2004).

„Sociální normy můžeme definovat i jako pravidla pro vědomé sociální chování, předpisy pro sociální chování, očekávané chování nebo dokonce vyžadované sociální chování, s charakterem kategorického imperativu.“ (Emmerová 2007, s. 7, 8).

Po sametové revoluci v roce 1989 jsme se otevřeli světu, zároveň i světu sociálně patologických jevů. K nárůstu negativních jevů ve společnosti dochází v důsledku společensko-ekonomického vývoje, počínaje drobnými problémy v chování a konče závažnými sociálně patologickými jevy. Spektrum těchto jevů je široké a také bohužel ohrožuje žáky základních a středních škol. Vzrostla kriminalita, rozšířila se toxikomanie, prostituce a jiné patologické závislosti. Prudce se rozšířily nelegální drogy. Snižuje se věková hranice prvního kontaktu jedince s drogou a před drogami nejsou chráněni ani žáci základních škol. Z těchto důvodů narůstá potřeba účinné prevence (Emmerová, 2007).

Na změny vztahů mezi lidmi ve společnosti, jejich vzájemné porozumění má i svůj vliv globalizace. V dnešním extrémně složitém světě, v prostředí komplikovaných sociálních podmínek a mezilidských vztahů se lidé sobě navzájem odcizují, narůstá kriminalita a jiné druhy závislostí. Dnešní lidé mají neuspořádaný žebříček hodnot za velkého působení médií, reklamy, reality show. Lidé by nejraději měli všechno hned a získali to co nejsnazším způsobem (Hardy, Mühlpachr, Dudášová, 2011).

Nová doba vytváří nové vzory chování a nové hodnoty (peníze, postavení, moc, slávu). V důsledku toho dochází ke zpochybnění všech stávajících vzorů chování, kterými se řídí lidé, kteří nejsou bohatí, nemají vlivné postavení, nejsou slavní ani mocní. Projevuje se zhoršený vztah dětí i dospělých k přírodě, určité části populace k historii, památkám a ke kulturním hodnotám vůbec (Navrátil, Mattioli, 2011).

Nelíbí se mi, že se peníze staly nejdůležitějším měřítkem úspěchu. Tato skutečnost ovlivňuje jak život rodin, výchovu dětí, tak i školní prostředí. Byla jsem vychována k uznávání jiných hodnot a zdá se mi, že se v dnešním světě tak trochu ztrácím.

Sociálně patologickými jevy a jejich prevencí se zabývá více oborů (pedagogika, psychologie, kriminologie, sociologie, sociální patologie apod.). V současné době je odstranění problémového chování dětí a mládeže v rodině a ve škole ústředním společenským problémem (Emmerová, 2007).

1.1 Pojem sociální patologie – definice od různých autorů

„*Sociální patologie* z lat. *pathos* – utrpení, choroba, (anglicky *socialpathology*, německy *sozialpathologie*, francouzsky *pathologie sociale*) je souhrnný pojem pro označení chorobných, nenormálních, všeobecně nežádoucích společenských jevů. Patří sem i sankcionované formy deviantního chování, rovněž studium příčin jejich vzniku a existence.“ (Mühlpachr, 2008, s. 53).

Studiem a popisem těchto jevů se zabývá řada vědních disciplín, především sociologie, psychologie, medicína, etopedie a další. Sociální patologie se tedy zabývá zákonitostmi takových projevů chování, které společnost hodnotí jako nežádoucí, neboť porušují její sociální, morální či právní normy. V současné době je pojem sociální patologie někdy nahrazován pojmem sociální deviace nebo také sociální dezorganizace (Fischer, Škoda, 2009).

Pojem sociální patologie začal používat významný anglický filozof a sociolog H. Spencer. Hledal paralelu mezi patologií (chorobou) sociální a patologií (chorobou) biologickou, mezi biologickým organismem a společenským organismem, jejich strukturami a funkcemi. Termín sociální patologie použil u nás A. I. Bláha (1968), který zdůrazňoval poruchy sociálních procesů a sociálních zařízení (Hardy, Mühlpachr, Dudášová, 2011).

„*E. Durkheim považoval sociální patologii za vědu o chorobách a nepříznivých skutečnostech, činech a chování, které se odchyľují od stanovených norem, ale současně jsou organickou součástí, komponentou sociálního života. S termínem sociální patologie se setkáváme ve specifických významech od doby Ericha Fromma a tzv. Frankfurtské školy. Podle této teorie představuje sociální patologie nejen problém duševního zdraví jednotlivce uprostřed společnosti, který se neumí přizpůsobit, ale i patologický stav celé (západní) společnosti.*“ (Mühlparch, 2008, s. 53, 54).

Podle P. Mühlpachra (2008), je sociální patologie shrnující pojem pro nezdravé, nenormální, obecně nežádoucí společenské jevy, tzn. společnosti nebezpečné, negativně sankcionované formy deviantního chování, ale hlavně označení pro studium příčin jejich vzniku a existence.

Podle J. Hroncové v současnosti do skupiny sociálně patologických jevů patří zejména:

- ✓ kriminalita a delikvence,
- ✓ patologické závislosti (drogová, kultová, hráčská...),

- ✓ sebevražednost,
- ✓ prostituce a pohlavní choroby,
- ✓ patologie rodiny (syndrom CAN, rodinné násilí ....),
- ✓ xenofobie a rasismus,
- ✓ agresivita a šikanování.

(Emmerová, 2007, s. 9)

Aby bylo řešení problému sociálně patologických jevů účinné, je nezbytné poznat, co je zdrojem a příčinou, jež vedou ke vzniku a rozvoji těchto jevů.

1.2 Popis jednotlivých patologických jevů - šikana, agresivita, netomanie, záškoláctví

1.2.1 Šikana

Šikana je zvláštní druh agrese a je závažným sociálně patologickým jevem, který se vyskytuje už u dětí předškolního věku. V současné době je šikana velmi častým problémem na školách a je mu potřeba věnovat neustálou pozornost, jak z hlediska preventivního, tak i z hlediska sankčního působení.

„Pojem zavedl pražský psychiatr J. Příhoda, který jako první před rokem 1989 veřejně hovořil o šikanování, tedy o problému, o kterém mnozí věděli, ale mlčeli, protože násilí, agrese a šikana na pracovištích, ale zejména ve školách, byly tabu.“ (Emmerová, 2007, s. 214).

Šikanování naplňuje skutkovou podstatu přestupku, popřípadě trestného činu. O této skutečnosti jsou žáci málokdy informováni (Emmerová, 2007). O výskytu šikany by měli mít alespoň základní informace všichni rodiče.

„Šikanování definuje mnoho autorů (Říčan, Kolář, Pothe, Ondrejko a další). V jednotlivých definicích nacházíme společné znaky. Podstata spočívá v tom, že jde o dlouhodobé, opakované a úmyslné ubližování s cílem získat převahu. Charakteristickým znakem je nepoměr sil. Oběť je z nějakého důvodu bezbranná. Šikanování však není jen záležitostí agresora a oběti. Významnou úlohu sehrávají i svědkové šikanování, kteří na jedné straně mohou sehrát pozitivní, ale i na straně druhé negativní úlohu.“ (Emmerová, 2007, s. 51, 54).

Toto problémové chování vzniká v důsledku neuspokojení nebo deformování základních potřeb dítěte. Velmi často jde o nenaplněnou potřebu lásky, komunikace a zařazení se do určitého společenství, nebo o malou stimulaci k vytvoření pozitivních životních cílů. Podobné důsledky přináší nedostatečně rozvinuté schopnosti dětí žít zdravým způsobem ve skupině. Šikana totálně paralyzuje výchovnou funkci skupiny a proměňuje její působení v destruktivní (KP 635 ASPI).

Šikana je v dnešní době na školách velmi rozšířená a občas se objeví i na velmi dobře vedených školách. Jak uvádí Říčan a Janošová (2010), více agresorů i obětí přímé šikany najdeme mezi chlapci než mezi dívkami. Chlapci při šikaně mnohem častěji užívají fyzické násilí, dívky spíše slovní. Nepřímé šikany je u chlapců i dívek asi stejně, u dívek je nepřímá šikana (zvláště intriky a sociální izolace) mnohem častější než přímá. Častěji jsou šikanovány dívky. S věkem obětí šikany přibývá. Na výběrových školách, kde jsou děti více motivované k učení a kde bývají také lépe kvalifikovaní, vzdělanější učitelé, je šikany méně. Více šikany bývá na speciálních (zvláštních) školách.

Kolegyně v zaměstnání mi vyprávěla nedávno dva případy šikany na II. stupni základní školy, kterou navštěvuje její syn. V prvním případě se jednalo o kyberšikanu, kdy dvě žákyňe zasílaly své paní učitelce hanlivé a nevybíravé emaily. V druhém případě se jednalo o šikanu ze strany dívky z velice dobře situované rodiny vůči své spolužačce. Šikana vyvrcholila tím, že si dívka z bohaté rodiny najala své spolužačky ze školy, kterou dříve navštěvovala, a tyto dívky napadly mimo školu šikanovanou dívku. Oba dva uvedené případy škola okamžitě vyřešila, první případ udělením ředitelské důtky oběma dívkám, v druhém případě šikanující dívka školu opustila sama.

Živnou půdou šikanování ve třídě může být učitelův nezájem nebo jeho agresivita. Svým agresivním jednáním vůči slabšímu žákovi ve třídě může učitel zavdat příčinu k tomu, aby tohoto slabšího jedince ve třídním kolektivu začali šikanovat ostatní spolužáci (Matoušek, Matoušková, 2011).

Jak uvádí Říčan a Janošová (2010), dalšími příčinami podílejícími se na vzniku šikany jsou nadměrná feminizace učitelstva, mezery ve vzdělání pedagogů, oslabený vliv rodiny, počítačové hry s brutálním obsahem, prezentace násilí v médiích a také nedostatek etické výchovy ve školách.

„Šikana je zrádná, jejím terčem se může stát i dítě tělesně a duševně vyspělé, s velmi dobrým rodinným zázemím, třeba jen proto, že neumí nebo není ochotno „výt s vlky“. Absolutně chráněný není nikdo.“ (Říčan, Janošová, 2010, s. 9).

Jak dále autoři tamtéž uvádí, šikanu dělíme **na přímou** – fyzickou a slovní a **nepřímou** (např. vyloučení ze společnosti, hanlivé posunky). Šikana může mít i podobu citového vydírání, může mít rasový motiv.

Při potírání šikany se musíme zaměřit na tyto dvě stránky: potlačovat asociální chování a působit na zkvalitnění společenského chování ve třídě a na škole (tz. podporovat vytváření pozitivních společenských vztahů, uznávání práv ostatních žáků a zdůraznit potřebu důvěry a spolupráce mezi žáky navzájem a mezi žáky a učiteli (Kyriacou, 2005).

Řešení šikany vyžaduje hlubší teoretické znalosti a pedagogické zkušenosti, případně i speciální praktický výcvik. Šikana má různé formy a správný postup při jejím řešení musí být volen případ od případu. Je třeba vědět, oč přesně v daném případě jde, co dělat, odkud začít, a také kde a jak v případě potřeby hledat pomoc (Říčan, Janošová, 2010).

1.2.2 Agresivita

V současné době se nárůst agresivity stává celosvětovým problémem. Násilí a agresivita se objevují u stále mladších dětí, výjimkou není ani u žáků 1. stupně základní školy (Emmerová, 2007). Agresivita u dětí a mládeže za posledních několik let výrazně stoupla.

Agresivita se vytváří především v předškolním věku, někdy už od prvních let života (Říčan, Janošová, 2010).

Jak uvádí Fischer a Škoda (2009), agresivita je do jisté míry charakteristický znak osobnosti jedince.

Zastávám stejný názor jako autoři, že agresivní chování má původ ve zděděných a vrozených sklonech, především ve vznětlivosti a impulzivité, ale tyto vlastnosti ještě sami nevedenou k agresivitě. Teprve spolu s určitým stylem výchovy se stává dítě agresivním (Říčan, Janošová, 2010).

Jak uvádí Matoušek a Matoušková (2011), děti, které se chovají agresivně, pochází nejčastěji z rodin, kde příliš tvrdá výchova zahrnovala agresivní chování rodiče k dítěti. V takovéto rodině se dítě učí agresivitě jako dovolenému způsobu chování. Výchova se projevuje nedostatkem zájmu rodičů o dítě, citovým chladem nebo prudkými výbuchy

nálad ze strany rodičů, fyzickým a psychickým násilím rodičů, konflikty mezi rodiči nebo rozpadem rodiny. Tyto všechny skutečnosti mají vliv na agresivní projevy chování dítěte.

Sklon k agresivnímu chování je rozvíjen učením, přímým posilování, ale i učením napodobováním (Emmerová, 2007). To vše jsou zárodky sociálně patologických jevů. Hrubé a negativní zacházení rodičů s dětmi má zcela opačný výchovný účinek než pozitivní rodičovská výchova.

Čím více je výchova dítěte založena na konfliktech a trestech, tím agresivnějším a asociálnějším se dítě stane. Negativní výchova se projevuje řvaním, trestáním, zakazováním, ale také ignorováním dítěte. Negativní výchova má na špatné chování dětí daleko větší vliv, než pozitivní výchova na chování dobré. Rodiče, kteří své děti bijí a zneužívají je, mají na dítě největší vliv (Hamer, Copeland, 2003).

Děti s agresivními projevy chování pochází ze všech společenských vrstev. Může se jednat o děti rodičů, kteří se rychle společensky vyšvihli, bezohledných podnikatelů, zbohatlíků. I u těchto dětí dochází ze strany rodičů také k zanedbávání výchovy, protože rodiče na děti nemají čas kvůli podnikání nebo kvůli své kariéře. Nedostatek času se snaží dětem vynahradiť luxusem, velmi vysokým kapesným. V případě, že se jedná o rodiče, kteří jsou sponzory školy, pedagogové se často bojí proti dětem těchto rodičů kázeňsky zakročit (Říčan, Janošová, 2010).

Zdrojem agresivity může být jak rozmazlující a benevolentní výchova, tak i přísná a autokratická.

U agresivního chování se jedná o porušování a omezování práv druhých. Agresivní chování je ve školách vedeno proti jednotlivci nebo více osobám, mezi žáky navzájem, vůči učiteli nebo jiným pracovníkům škol. Může být také zaměřeno proti předmětům, vandalismus (Emmerová, 2007).

U agresivních dětí ve školním věku je velká pravděpodobnost členství v závadných partách, v dospělosti trestná činnost. U žen, které byly v dětství agresivní, se v dospělosti projevuje krutost vůči vlastním dětem (Říčan, Janošová, 2010).

Prevence a řešení agresivity se ve vyspělých státech stává předmětem výzkumných prací týmů psychologů a speciálních pedagogů.

1.2.3 Netomanie

V dnešní době je zcela běžné, že v každé rodině je alespoň jeden počítač a rodin, kde počítač nemají, ubývá. Počítač se stává věcí běžné potřeby a je neodmyslitelnou součástí našeho života. Internet jako současný fenomén dnešní doby přináší dospělým i dětem netušené možnosti a někdy přehlízíme jeho rizika. Lidé počítač využívají k pracovním účelům, jako zdroj ke vzdělávání, k zábavě. Internet představuje snadný přístup k informacím, ke vzájemné komunikaci, ale skrývá i mnoho nebezpečí. Jak uvádí Šmahel (2003), virtuální realita nabízí relaxaci, ale i útek od problémů. Ve virtuálním světě mají lidé méně zábran než v reálném životě. Na internetu také lidem méně záleží na mínění druhých.

Na druhou stranu internet skýtá nebezpečí jako je narušení soukromí a závislost. Děti se oproti dospělým nedokáží bránit případným internetovým útočníkům. Dítě bývá nejčastěji ohroženo násilím v počítačových hrách a také pornografií, která je na internetu pro každého snadno dostupná.

Jak upozorňuje Mühlpachr (2008), netomanie se projevuje závislostí na e-mailové nebo „chatové“ komunikaci, online nakupováním, na pornografii a počítačových hrách.

Velmi oblíbené u dětí a mládeže jsou v současné době sociální sítě (např. facebook, skype), které poskytují jedinci možnost být v kontaktu s velkou skupinou lidí, umožňují snadné a efektivní sdělování informací, snadné získávání přátel. Dle mého názoru sociální sítě velkou měrou zasahují do soukromí jedince, který je využívá.

Jsou známy případy, kdy se dítě jako uživatel internetu stalo obětí nebo se podílelo samo na nelegální či dokonce trestné činnosti (Sborník studií, 2010).

Souhlasím s názorem Šmahela (2003), že dospívající využívají internet často jako prostředek pro experimentování s vlastní identitou, ve virtuálním prostředí pocítují méně úzkosti, strachu, obav ze sankcí. Internet jako prostředí bez zábran, často produkuje pocit uvolnění a bezstarostnosti. Další nebezpečí internetu také spočívá v tom, že se může stát prostředkem k hazardní hře.

„Fantazie virtuálního světa v nás může evokovat silnější zážitek než skutečnost sama. Ve virtuálním prostředí anonymity a fyzického bezpečí najdeme totiž také mnoho agrese, hrubosti, napadání a útoků.“ (Šmahel, 2003, s. 44, 46).

Je prokázáno, že při dlouhodobém sezení u počítače vzniká závislost. Jak se uvádí ve Sborníku studií (2010), závislost na internetu hrozí zejména osobám, které mají v reálném životě nějaký problém.

Takovýto jedinec nemá potřebu naplnit své potřeby a ambice v reálném životě. Dlouhodobé vysedávání u počítače deformuje vztahy a myšlení jedince. Má vliv na zdravotní stránku jedince, primárně na psychickou např. potíže se soustředěním a pozorností, nikoli fyzickou např. potíže s krční páteří. Má také vliv na stránku sociální /slouží jako náhražka vzájemné komunikace a interakce/ (Mühlpachr, 2008).

„Zdánlivě zde dochází k určitému rozporu – na jednu stranu jde dospívající na internet, aby měl možnost na chvíli zapomenout na své starosti a problémy a na druhou stranu prohlašuje, že se jedná o „zabití volné chvíle“. Podle mého názoru se jedná v podstatě o „obranu“, tak jak ji chápal Freud. Obrana je technikou, kterou používá „já“ ve svých konfliktech, jež by mohly vést k neuróze (Freud in Široký, 2001). Je lépe zapomenout na svůj problém než tím, že zcela zaplním svůj život „jakousi“ aktivitou? V tomto případě plní roli této „náhradní“ aktivity zábava na internetu, stejně tak ji jako však může plnit v lepším případě studium, práce nebo sport a v horším případě drogy.“ (Šmahel, 2003, s. 30).

Rodiče nemají v dnešní uspěchané době dostatek času na svoje děti. Někteří ani nevědí, jak jejich děti tráví volný čas nebo se o to ani nezajímají. Je třeba, aby se rodič seznámil s internetem a znal pravidla bezpečného užívání a předal je svému dítěti. Někteří rodiče si nejsou ani vědomi rizik, která může internet přinést jak jeho dítěti, tak jemu. Často ani dítě samotné si není vědomo nebezpečí, které může používání internetu přinést (Sborník studií, 2010).

1.2.4 Zaškoláctví

O záškoláctví se jedná v případě, že žák úmyslně vynechává školní docházku. Jedná se o poměrně častou poruchu chování. Ta se projevuje snahou dítěte vyhnout se školním povinnostem. Jde o porušení základních povinností žáka chodit do školy. Jedná se o vyhýbavou reakci žáka s cílem vyhnout se nepříjemným školním povinnostem (Emmerová, 2007).

Pokud dítě chodí za školu, je to varovný signál, že se vyskytl problém, se kterým si dítě neví rady. Může to být z důvodu nefunkční rodiny, rodiče mají vysoké nároky na dítě,

problémy v dětském kolektivu, nezvládnání požadovaných úkolů, strach ze zkoušky, problémy s učitelem nebo učiteli, nespokojenost s klimatem školy, vzdor, nejistota ve společnosti druhých dětí, může to být i strach ze šikanování nebo přímo šikana. Záškoláctví také může souviset i s nástupem do školy po delší nepřítomnosti. Rozhodnutí nejit do školy je většinou reakcí na nějaký problém, poté nastupuje strach z prozrazení a návratu domů (Sborník studií, 2010).

Žáci se ve škole musí podřizovat určité kázni a v době vyučování se jim většinou říká, co a kdy mají dělat. Mnohé dospívající žáky takové usměrňování deprimuje (Kyriacou, 2005).

Podle Z. Bakošové je záškoláctví jako porušení sociální normy: normou je povinnost dítěte navštěvovat školu a povinnost rodičů vychovávat dítě k dodržování této povinnosti (Bakošová in Emmerová, 2007).

Rozlišujeme dva druhy záškoláctví:

- **záškoláctví individuální**, jedná se o závažnější formu záškoláctví, neboť dítě prožívá pocity strachu a napětí o samotě,
- **záškoláctví skupinové**, které může být projevem zábavy.

Nejčastější důvod záškoláctví je spojen s rodinným zázemím žáka, úzce souvisí i se školou a vyučovacím procesem. Negativní je i vliv party (Emmerová, 2007).

Jak uvádí Kyriacou (2005), záškoláctví velmi často souvisí s kriminalitou, zejména s krádežemi, velká část kriminality se odehrává za dne, kdy žáci chodí za školu. Motivací ke krádeži může být to, že rodiče dítěti nic nedovolí, například vzhledem k jeho věku nebo k sociální situaci v rodině. V pubertě je důvodem krádež v partě nebo pro partu nebo přijetí do party, snaha udržet s ostatními krok, vyznamenat se před ostatními.

Jak dále uvádí autor tamtéž, pokud škola vyvine efektivní opatření vedoucí ke snížení záškoláctví, může toto zároveň vést k zásadnímu snížení kriminality. Míra záškoláctví poukazuje na to, zda a jak správně funguje vzdělávací systém.

Souhlasím s názorem autora, že prvořadá je spolupráce školy a rodiny. Při výskytu záškoláctví je nutné pečlivé vyšetření případu a zjištění jeho příčiny.

2 TEORETICKÝ ROZBOR TÉMATU

2.1 Charakteristika vývojového stádia žáka II. stupně základní školy

Období dospívání řadíme do věkové kategorie 10 až 15 let a nazývá se pubescence. Dospívání představuje v životě jedince specifickou životní etapu. V dospívání dochází ke komplexní proměně osobnosti, jak na úrovni fyzické (pohlavní zrání), psychické a sociální. U každého jedince jsou tyto změny individuální (Doňková, Novotný, 2010).

„Jedním ze základních úkolů dospívajících je vypořádání se s vlastní identitou – Kdo jsem? Jaké chci mít v životě vztahy? Čemu věřím? Co chci dělat ve svém životě?“ (Šmahel, 2003, s. 50).

Podle Freudovy teorie psychosexuálního vývoje je dospívání stádiem **genitálním**, kdy dochází ke konečnému stádiu vývoje libida jedince, dosahuje pohlavní zralosti.

Podle Eriksonovy teorie psychosociálního vývoje jedinec ve věku od 12 do 19-ti let řeší klíčový vývojový úkol tohoto období, což je **identita ega versus zmatení rolí**. Hledá vlastní identitu s nejrůznějšími rolemi (např. experimentování s oblečením).

Podle Piagetovy kognitivní teorie se jedná o **stádium konkrétních operací**, kdy jedinec pozvolna dosahuje myšlení dospělého člověka.

Podle Kohlbergovy teorie morálního vývoje je úroveň morálního vývoje u 9 až 20 letého jedince na **konvenční úrovni**, což znamená, že se jedinec řídí tím, co si lidé myslí a také se s nimi ztotožňuje (Doňková, Novotný, 2010).

Pro dospívající je charakteristické zjednodušeně vyhraněné vnímání reality tzv. černobílé vidění. Černobílé vidění jim napomáhá zpřehlednit situaci, ale na druhou stranu je to mnohdy k jejich škodě. Dospívající procházejí krizí identity. Ta vede k tomu, že málokdy dokáží přijímat rady starších. Volají po osobní svobodě a zdůrazňují, že mají svůj vlastní rozum. Jsou také snadno zranitelní. Snadná zranitelnost se projevuje i v silně emotivně nabitých milostných vztazích (Jedlička, 2004). Jak dále tamtéž autor uvádí, dospívání, dozrávání se v průběhu výchovy mění v sebevýchovu.

Období dospívání je pro jedince klíčovou životní etapou. Hlavním úkolem v tomto období je tvorba identity jedince. Je to proces stálého hledání než nacházení něčeho definitivního.

„Zkušenosti učitelů potvrzují, že na druhém stupni základní školy nastává jakýsi zlom - u mnoha žáků se v období puberty zhoršuje prospěch, začínají být vzdorovití, ztrácí zájem o školu. Vývojové období pubescence přináší mnoho výchovných problémů, které lze řešit pouze citlivým přístupem, porozuměním, respektováním a akceptováním tohoto jevu.“ (Emmerová, 2007, s. 242).

Jako největší trest považují pubescenti trest, který jim byl udělený před vrstevníky (Lašek, 2001).

2.2 Rodina jako základní socializační činitel

Člověk je bytostí sociální, do světa ostatních lidí vstupuje jako jedinec, který se rodí jako individuum a stává se osobností (Lašek, 2001).

Dle Hamera a Copelanda (2003), se jedinec rodí s velkou částí základních charakteristik osobnosti. Jak dále autoři uvádí, osobnost dělíme **na vrozený temperament**, který má biologický základ **a na charakter**, který se dotváří v interakci s okolním světem. Charakter se vyvíjí po celý život. Základy osobnosti se formují od raného dětství.

„Slovníková definice vysvětluje osobnost jako „souhrn duševních, emočních, sociálních a fyzických znaků jedince; osobnost určuje jeho adaptaci na prostředí a jeho charakteristické způsoby chování a prožívání. Právě osobnost určuje, jak se chováme k ostatním lidem, jak komunikujeme, jak myslíme a jak vyjadřujeme své emoce. Jsou to vnější projevy základních znaků, které určují naši osobnost na celý život. Všechny naše myšlenky, úzkosti, naděje, reakce, způsob chování a sny mají svůj původ v této základní charakteristice. Ovlivňují náš vztah k jídlu, pití, kouření a spaní. Určuje, zda jsme průbojní nebo stydliví, aktivní, nebo spíše pasivní, ke komu nás to přitahuje a co rádi podnikáme, je silou, která nás nutí k určitému jednání. Má vliv i na míru prožitého stresu, na fyzické zdraví, na to, zda nás život těší, nebo ne, zda žijeme v jakémsi ospalém oparu, nebo překypujeme životním elánem.“ (Hamer, Copeland, 2003, s. 12).

Definice rodiny není v našem právním řádu výslovně upravena. Rodina je považována za základ státu. Rodina vzniká především uzavřením manželství. Zároveň lze rodinu chápat jako malou skupinu osob, která je navzájem spojena nejen manželskými a příbuzenskými, ale i jinými obdobnými vztahy a zvláště společným způsobem života (Hardy, Mühlpachr, Dudášová, 2011). Jak autoři tamtéž pokračují, tradiční pojetí rodiny se u nás začíná rozpadat v 70. letech 20. století, kdy došlo k překonání společenského odsouzení rozvodu.

V dnešní době se rozvod stal zcela běžnou a akceptovatelnou záležitostí, jako způsob řešení manželských krizí a problémů.

Na evropském žebříčku zaujímáme v rozvodovosti jedno z předních míst. Přibývá neúplných rodin. Dle současných statistik žije v každé páté rodině dítě pouze s jedním z rodičů. Jak konstatuje Matoušek a Matoušková (2011), nestabilita rodiny představuje řadu příčin vzniku sociálně patologických forem chování.

V současné době se velmi často hovoří o krizi rodiny. Tradiční chápání rodiny ztrácí svoji podstatu. Projevuje se zvyšujícím se počtem nesezdaných párů i s dětmi, ale především nárůstem rozvodů (Hardy, Mühlpachr, Dudášová, 2011).

Současná generace se hůře orientuje v tradičních hodnotách, následkem toho dochází k nárůstu kriminality mládeže, zneužívání drog a jiných sociálně patologických jevů. Konzumní způsob života také svým dílem zasahuje do života rodin a jejich životní úrovně.

Dnešní doba klade velkou zátěž na stabilitu rodin. Oslabil se dosud tradiční vliv rodiny na výchovu nové generace. Rodiče v důsledku vysokého pracovního vytížení se vracejí domů vyčerpaní. Z tohoto důvodu se rodičovská péče omezuje na to, aby rodina byla zabezpečena materiálně, byl zabezpečen chod rodiny. Kontrola ze strany rodičů se omezuje pouze na školní povinnosti. V případě, že se u dítěte objeví nějaký problém, rodiče se ho snaží z časových důvodů co nejrychleji vyřešit, aniž by se zabývali příčinou vzniklého problému. V rodinách ubývá momentů ke komunikaci, sdílení společných zážitků a projevům emocí. Právě nedostatek emocionální podpory dítěte ze strany rodičů vyvolává u dítěte citovou deprivaci. Ubývá vzájemná podpora mezi členy rodiny (Mühlpachr, 2008).

Láska rodičů a příbuzných má nevyčíslitelnou hodnotu. Jak uvádí Mühlpachr (2008), rodina je prostředí, kde je dítě milováno a přijímáno, v počátcích života dítěte zejména matkou.

Nezastupitelnou roli má mateřská láska, a to především v prvních letech života. Pokud matka neplní svoji roli, lze u dítěte pozorovat poruchy chování.

Každé dítě má potřebu lásky, intimity a tělesné blízkosti, potřebu jistoty atd. Tyto potřeby patří mezi ty nejdůležitější lidské potřeby.

Obr. 1. Maslowova hierarchie potřeb

Rodina je prvním místem, v němž se jedinec podrobuje sociálnímu učení, ale je také považována za hlavního činitele, který při svém selhávání dětem umožňuje závadné a kriminální chování (Matoušek, Matoušková, 2011).

Dle Matějčka je dobrý domov jednou z podmínek šťastného dětství (Matějček in Muhlpackr, 2008). S názorem autora se plně ztotožňuji.

Dle Mühlpackra (2008), rodina plní nejvýznamnější úlohu ve vývoji a výchově dítěte a má ústřední význam pro duševní vývoj dítěte. Rodina se vyznačuje vysokou mírou intimity, citovými vazbami mezi členy rodiny a vzájemnou soudržností.

„V rodině dochází k primární socializaci, během ní si dítě vštěpuje základní návyky v citově nabitým bezprostředním světě rodiny. Primární socializace utváří své „Já“ jako vědomí vlastní identity odlišné a oddělené od druhých. V prvních měsících dítě nechápe rozdíly, nevnímá vlastní „já“. Pojmy „já“ a „ty“ začíná užívat asi až od dvou let. Až postupně se učí chápat, že druhí mají své „já“, vědomí a potřeby, které jsou jiné než jeho vlastní.“ (Havlík, Kořa, 2007, s. 45).

Jak dále autoři tamtéž uvádí, rodina má být místem řešení nejtěžších sociálních problémů.

Socializace jedince probíhá prostřednictvím nepřetržité interakce s okolím, při které si jedinec osvojuje jednoduché i složité sociální mechanismy (Vízdal, 2010).

Rodina je nástroj emocionálního rozvoje dítěte, zabezpečuje jeho emocionální gramotnost. V rodině se předávají hodnoty a zkušenosti z jedné generace na druhou (Hardy, Mühlpackr, Dudášová, 2011).

Šťastná a úplná rodina poskytuje dítěti takové vzorce chování, které se nikdy později nemůže doučit.

Rodina plní tyto funkce:

- biologicko – reprodukční funkci: zajišťuje plození potomstva, uspokojování sexuálních potřeb,
- ekonomickou funkci – společné hospodaření,
- socializační a akulturační – výchova dětí, vzdělávání, předávání kulturních hodnot, formování životního stylu,
- emocionální – uspokojování citových potřeb, vědomí jistoty, uznávání a vzájemné podpory (Mühlpachr, 2008).

Emocionální funkce patří dnes podle Havlíka a Koří (2007), k nejdůležitějším a její význam roste. Proto je důležité rozvíjet u dítěte emoční inteligenci.

Jak uvádí Gajdošová a Herényiová (2006), emoční inteligence je schopnost sám sebe motivovat a umět bojovat s překážkami, ovládat svoje nálady a tím zabránit úzkosti a nervozitě, ovlivňovat kvalitu svého myšlení, umět se vcítit do situace druhého člověka.

Úroveň emoční inteligence není dědičná, ale ovlivňuje ji vývoj v raném dětství. Výše biologické inteligence se po dosažení 19 let už významně nemění, kdežto kvalita emoční inteligence se dlouhodobě vyvíjí, je naučitelná. Schopnost sebeovládání se motivací zvyšuje stejně tak jako schopnost interakce a míra společenské adaptace.

Důležitá je také výchova dítěte ke skromnosti. Je třeba, aby si dítě od nejútlejšího věku uvědomovalo, že nemůže mít vše, po čem touží, že některá jeho přání nelze splnit a na splnění jiných si musí nějaký čas počkat. Toto je výchova pro život, neboť v něm mnohá přání zůstanou vždy nesplněná. Pokud ovšem rodiče splní každé přání dítěte, musí očekávat, že jeho nároky porostou. Poroste i jeho rozmrzelost a až jeho přání nebudou moci splnit, pak možná lásku rodičů odmění svojí hrubostí. Děti přestávají respektovat své rodiče jako autoritu (KP 635 ASPI). V dané věci zastávám názor, že každý rodič by si měl být vědom toho, že rodičovská láska se neprojevuje v materiálních hodnotách, ale hodnotami jako je láska, porozumění, pomoc.

V rodině přebíráme vzorce chování. Také způsoby řešení různých situací přebíráme od svých vzorů formou procesu učení zkušeností a nápodobou. Zaneprázdnění rodičů vede

k odcizení se mezi rodiči a dětmi. Dochází k narušení vzájemných vztahů uvnitř rodiny, což přispívá k možnému vzniku patologických projevů v rodině. Prosazování své profesní kariéry a svých zájmů před zájmy rodiny ovlivňuje funkčnost rodiny a jistotu rodinného zázemí. V důsledku těchto skutečností dochází k poruchám socializační funkce rodiny.

Jak uvádí Kyriacou (2005), pokud rodina rozpozná včas příznaky vznikajících obtíží jejich dítěte, umožní jí to včas porozumět jeho osobním problémům a vhodně intervenovat v jeho prospěch.

Švýcarský pedagog J. H. Pestalozzi zdůrazňoval velkou váhu primární funkce rodiny, zvláště matky. Chtěl, aby učitel znal sociální prostředí žáků. Zabýval se chudšími žáky, výchova těmto žákům měla pomoci ke společenskému pozvednutí a měla je naučit, jak dosahovat svých cílů (Havlík, Kořa, 2007).

Jak dále autoři tamtéž uvádí, klíčová úloha ve výchově patří stále rodině, i když část jejích funkcí přebírá škola. Funkce rodiny a školy se vzájemně doplňují. Děti ve škole tráví velkou část dne a škola plní nejen funkci vzdělávací, ale i sociální, děti se v ní učí komunikaci, řešení konfliktů, spolupráci, soutěživosti, být hodnocen apod.

2.3 Vliv rodiny a výchovy na osobnost dítěte a jeho vývoj

Rodina dítěti poskytuje základní vzorce chování a výchovnou a hodnotovou orientaci. Rodina má rozhodující vliv na psychický vývoj dítěte.

Jak uvádí Říčan a Janošová (2010), hodnotová orientace je základ výchovy a je to hodnotový žebříček, který dětem vštěpujeme v rodině. Na předním místě tohoto žebříčku má být vzájemná solidarita a ochrana slabých a má být alespoň v rovnováze s hodnotou osobního prospěchu a vyniknutí. Špatné osobní pojetí výchovy ze strany rodičů má za následek nevhodného chování dětí. Může se jednat o zanedbávání nebo o týrání dětí.

Jak zdůrazňuje Mühlpachr (2008), dlouhodobé důsledky zneužívání a týrání dítěte mají významný vliv na vývoj osobnosti dítěte.

Dle Havlíka a Kořa (2007), zanedbávání je důsledkem pasivního přístupu rodičů k dítěti, jde o jejich selhání v poskytování adekvátní péče dítěti, které ohrožuje zdravý fyzický a psychický vývoj dítěte. Zanedbávání poznáme na zjevu dítěte, na jeho chování a opožděnosti ve vývoji.

Problémy v chování mají častěji ty děti, u kterých byly nedostatečně uspokojeny základní psychické potřeby, což je potřeba emočního vztahu, sociální akceptace, bezpečí a lásky. Poruchy chování dítěte může také vyvolat citová deprivace.

„Citová deprivace je stav, kdy děti mají neuspokojeny potřeby bezpečí, lásky, opory a ochrany. Tento stav vyvolává tendenci k náhradnímu uspokojování potřeb, mladiství např. sahají po droze, vyhledávají a stále mění partnery, trápí zvířata, ubližují jiným lidem slovem či činem a tak zažívají pocity vnitřního uspokojení. U agresivních žáků je často málo lásky a pozornosti ze strany rodičů. Tyto děti při rozhovoru říkaly, že dokonce ani sami nevěřily, že jsou milovány a milování hodny.“ (Gajdošová, Herényiová, 2006, s. 211).

„Deprivovaní jedinci nebývají schopni poskytnout potřebnou lásku a péči ani vlastnímu potomstvu.“ (Fontana, r. 2003, s. 25).

Rodiče vychází při výchově dítěte především z vlastních zkušeností z výchovného působení v rodině, ze svého dětství a mládí, napodobování vzorů. Ve většině případů vychovávají své dítě podle vzorů výchovy svých rodičů, aniž by si uvědomovali tu skutečnost, že tato výchova nemusela být správná. Dle Mühlpachra (2008), vlastní zkušenosti jednoho či obou rodičů ze svého dětství jsou podstatným činitelem toho, jak se chovají k vlastnímu dítěti.

Důležité je rozumět vlastním dětem a udržovat si jejich důvěru. V současné době rostou generační rozdíly mezi rodiči a dětmi, projevující se ve způsobu života, myšlení a cítění. Rodiče se mají snažit tyto rozdíly aspoň zčásti překlenout. Je třeba si u dětí vytvořit takovou důvěru, aby děti rodičům řekly o všem důležitém, co se děje ve škole i mimo školu, nebály se jim svěřit se svými starostmi (Říčan, Janošová, 2010).

V případě, že rodina neplní svoji funkci, dítě strádá a prožívá zklamání. Následkem toho může mít problémy orientovat se v mezilidských vztazích, může sebe podceňovat ve svých schopnostech a dovednostech. Takovýto jedinec se většinou neumí vyrovnat s dlouhotrvajícím neúspěchem a stresem, neumí být zodpovědný za své chování. Na základě jeho negativních zkušeností se může u něj vyvíjet nenávist a agresivita. K narušenému vývoji osobnosti dítěte dochází nejen v rodinách trestaných rodičů, alkoholiků, toxikomanů, lidí, kteří se vyhýbají práci, ale i v rodinách, kde dětem chybí láska, pocit bezpečí, výchova rodičů je nedůsledná nebo přehnaně ochranná a dává dítěti vše, na co si vzpomene. Vztah rodiče k dítěti může také ovlivnit okolnost, za níž došlo k početí dítěte. Zda bylo dítě chtěné či ne. V případě, že dítě bylo důvodem pro

uzavření manželství, může být tato skutečnost příčinou negativního chování k dítěti ze strany jednoho z rodičů. Tyto děti se především v období dospívání těžce orientují v sociálních situacích, nepřemýšlejí nad důsledky svého chování, jsou sociálně nevyzrálé. Rodina má také významnou úlohu při vzniku závislostí (Emmerová, 2007).

Děti, které se dopouští trestné činnosti, charakterizuje tato triáda:

- dysfunkční rodina,
- nízké vzdělání, základní, často nedokončené,
- trestní anamnéza rodiny (Mühlpachr, 2008).

Velký význam pro vývoj a výchovu dítěte má společné trávení volného času uvnitř rodiny. To je však podmíněno způsobem života rodiny, jejími výchovnými postoji, časovými a hmotnými možnostmi rodičů. Volný čas rodiny lze vyplnit společenskými hrami, oslavami, společnými návštěvami příbuzných, kulturních akcí, divadel, koncertů, vycházkami a výlety. Tyto všechny aktivity podporují sociální učení dětí a hrají významnou úlohu pro individuální rozvoj dětí. Volný čas má funkci vzdělávací, výchovnou, kulturní, sociálně-preventivní, zdravotní (regenerační a relaxační), oddechovou a kompenzační (Hofbauer, 2004).

Na vzniku sociálně patologických jevů u dětí se podílí více faktorů. Jsou to **faktory vnitřní** a **vnější**. Mezi vnitřní faktory patří dědičné dispozice, vrozené ale i získané (Emmerová, 2007). Jak dále tamtéž autorka uvádí, vnější faktory mají příčinu v sociálním prostředí.

Podle A. Hroncové je to především rodina, vztah ke škole, způsob trávení volného času a vliv vrstevnických skupin. Prostředí může působit pozitivně, ve smyslu společensky žádoucích norem a vzorů chování anebo negativně (Hroncová in Emmerová, 2007).

Při řešení problémů v chování jedince je třeba se prvotně zaměřit na prostředí, ze kterého dotyčný pochází a které zásadním způsobem formovalo jeho systém hodnot a norem a jeho vnitřní prožívání.

3 ČINITELE OVLIVŇUJÍCÍ VZNIK PATOLOGICKÝCH JEVŮ U ŽÁKŮ

3.1 Rodina a prostředí

Rodina patří k základním socializačním činitelům. Rodina je pro dítě první sociální skupinou a pro většinu dětí zůstává nejdůležitější skupinou po celé dětství (Fontana, 2003).

Základním činitelem, který na děti působí od nejútlejšího věku je rodinné prostředí. Největší vliv na dítě mají rodiče, sourozenci, prarodiče, ostatní rodina a známí. Tento vliv na dítě je nenahraditelný. Nejlepší prevencí před všemi patologickými jevy je zdravá a fungující rodina, šťastné, harmonické prostředí, jehož základem je manželství (Hardy, Mühlpachr, Dudášová, 2011).

Pro další vývoj dítěte jsou určující především rané zkušenosti, které dítě získává v rodinném prostředí. To jaké jsou vztahy mezi rodiči a dětmi má zásadní vliv na utváření dětské psychiky. Kvalita vztahů v rodině, neshody ve výchově, nedůslednost rodičů, ale i přehnaná starostlivost rodičů o dítě, to vše sehrává významnou úlohu při výchově. Rodinné prostředí má rozhodující vliv na zdraví dítěte, na jeho osobnostní vývin a také mu poskytuje vzory chování.

Chladné rodinné prostředí, minimum rodičovského zainteresování na potřebách dítěte a selhávání rodiny jako takové dětem umožňuje kriminální chování (Matoušek, Matoušková, 2011).

Jak dále tamtéž autoři uvádí, klíčovým činitelem osobnostního a zdravého vývoje dítěte je kvalita vztahu mezi dítětem a matkou (nebo jinou hlavní pečující osobou), neboť tento vztah je prvním sociálním vztahem dítěte.

Jedná se o bazální důvěru (pocit bezpečí) ve smyslu Bowlbyho attachmentu (bezpečné citové ukotvení dítěte v jeho vztazích v rodině). Připoutání je nezbytným stádiem v raném vývoji dítěte (Fontana, 2003).

Při studiu literatury jsem narazila na metodu šátkování. Jedná se o způsob, který může sloužit jako prevence sociálně patologických jevů. Šátkování je tématem, které je zmiňováno v knihách zabývajících se tématy gynekologicko-porodnickými, pedagogickými a v psychologii dítěte. V nich se uvádí, že dítěti, které nosíme v šátku, poskytujeme bezprostřední blízkost a tělesný kontakt. Pozitivní na šátkování je především

to, že miminku usnadňuje adaptaci na nové neznámé podmínky a zároveň se zvyšuje jeho subjektivní pocit komfortu. Šátkování může sloužit jako součást primární prevence u sociálně patologických jevů, které vznikají z narušeného vztahu dítě - rodič, neboť přes tělesnou blízkost se posiluje rodičovské pouto. U dítěte v šátku rodiče vnímají veškeré jeho projevy, cítí jeho křehkost a zároveň pociťují, že je jejich dítě moc potřebuje. Průzkumy bylo také prokázáno, že nošení dětí v šátku má pozitivní vliv na jeho nejranější období života a také na jeho fyziologický vývoj (Hardy, Mühlpachr, Dudášová, 2011). Připojuji se k názoru autorů o šátkování, v běžném životě poměrně často potkávám mladé maminky, které tuto metodu využívají.

Ne všechny děti vyrůstají v harmonické rodině. U disharmonické rodiny se jedná o závadné prostředí. Toto prostředí nezabezpečuje požadovaný rozvoj osobnosti a velmi často ho přímo ohrožuje.

„Rizikovým faktorem pro dítě je nepochybně i nepřítomnost rodičovské postavy v rodině. V rodině delikventně se chovajících mladých lidí chybí nejčastěji otec, a to vinou rozvodu nebo kvůli tomu, že s matkou dítěte nikdy nezačal žít. Chlapec pak postrádá vzor, s nímž by se mohl identifikovat, děvče postrádá model mužského chování, děti obojího pohlaví postrádají druhý (specifický) zdroj opory a druhou (specifickou) autoritu. Rodič, který se chová delikventně, nadměrně pije, bere drogy, je často nezaměstnaný nebo má podobné projevy „sociální nepřizpůsobivosti“, také zvyšuje pravděpodobnost, že dítě bude během dospívání přestupovat meze zákona. Takový rodič má deficit, ne-li ve všech, pak ve většině sfér svého působení na dítě.“ (Matoušek, Matoušková, 2011, s. 45).

Důležitým faktorem ovlivňující prostředí v rodině je sociální statut rodiny a vzdělání rodičů. Jak uvádí Mühlpachr (2008), rodiče méně vzdělaní a žijící v nižších socioekonomických vrstvách zpravidla častěji používají tělesné tresty, zatímco rodiče vzdělaní a na vyšší úrovni dávají přednost trestání psychickému.

Vzdělanější rodiče dbají na to, aby jejich dítě četlo, chodilo do divadla, poslouchalo náročnou hudbu, méně vzdělaní rodiče spíše rozvíjejí manuální zručnost dítěte. Rodiče mají i rozdílné zájmy o školní prospěch dětí a jejich budoucí uplatnění. Ne všichni rodiče jsou ochotni a schopni pomoci dítěti s učením. Větší zájem o učení mají děti vzdělanějších rodičů (Kořa, Havlík, 2007).

Děti narozené málo kvalifikovaným rodičům, děti, o které rodiče málo dbají, žijící na velkých sídlištích, které chodí do školy nepravidelně nebo se nejedná o příliš dobrou školu,

ti všichni mají horší přístup k dobrému společenskému uplatnění (Matoušek, Matoušková, 2011).

Dalšími faktory, které mají vliv na rodinné prostředí jsou:

- v jaké rodině dítě vyrůstá tj. úplné rodině, neúplné rodině (pouze s jedním z rodičů), ve sloučené rodině (vzniklé manželstvím dvou lidí, z nich aspoň jeden přináší do manželství dítě nebo děti),
- počet sourozenců - u rodin s více dětmi je nebezpečí výchovného zanedbání dítěte,
- pořadí narození - nejvíce pozornosti a očekávání je od prvního dítěte,
- sourozenecká rivalita - dítě vnímá jako nespravedlivost vůči sobě, pokud je některému ze sourozenců věnována větší pozornost a láska než jemu (Mühlpachr, 2008).

Jak uvádí Vágnerová (2005), život v nevhodném nebo nepodnětovém rodinném prostředí představuje pro dítě riziko ve smyslu rozvoje nežádoucích způsobů chování.

Člověka ovlivňují tři druhy prostředí:

- Mikroprostředí (rodina, okruh přátel, vrstevníci, spolužáci a učitel). Podněty v tomto prostředí mívají největší intenzitu, frekvenci a délku trvání.
- Mezzoprostředí - je vymezeno místem bydliště a okolím (příroda, kultura i sociální vazby, škola jako celek a další kulturně výchovné instituce).
- Makroprostředí (společenské vlivy a podmínky, tyto se odrážejí v životě jedince a spolupůsobí na něj při formování jeho osobnosti).

Mezzoprostředí a makroprostředí působí na jedince menší intenzitou než mikroprostředí. (Lašek, 2001).

Důležité je také poukázat na rizikovost sídlištního prostředí. Pro sídliště je typická vysoká anonymita, nízká sociální kontrola, je zde málo možností pro děti k pozitivnímu trávení volného času a nedostatečná kontrola dětí ze strany rodiny (Emmerová, 2007).

3.2 Vrstevníci

Vrstevnické skupiny jsou základní a přirozenou formou socializace dětí. Mají velký význam pro jejich osamostatnění se a snížení závislosti na dospělých, hlavně na rodičích. Vrstevnické skupiny jsou důležitou součástí našeho každodenního života.

Ve vrstevnické skupině dospívající zpravidla tráví více volného času než doma nebo přípravou do školy. Ze strany rodičů bývá vrstevnická skupina interpretována jako negativní výchovný činitel a v některých případech může přivést jedince k asociálnímu chování (Jedlička, 2004).

V období dospívání mají vrstevníci na vznik nežádoucího chování prvořadý vliv. Dospívající se už neidentifikuje s rodinou, ale s vrstevnickou partou. Pravidla, která udává vrstevnická parta, mají přednost před pravidly rodiny (Vágnerová, 2005).

To platí u těch jedinců, u kterých byl vývin morálních hodnot a způsobů chování narušen výchovou v rodině. V případě začlenění dítěte do závadné vrstevnické skupiny je její vliv negativní (Jedlička, 2004).

Závadové skupiny jsou významným kriminálním činitelem. Je prokázáno, že kriminalita mládeže je páchána skoro vždy v partách. Pokud selže rodina, potom se dítě dostává do vlivu vrstevnických skupin. Pod vliv skupiny se dostává i dítě ze sociálně uspořádané rodiny. Chce se vrstevníkům podobat, chce být jedním z nich (Emmerová, 2007).

Jak uvádí Matoušek a Matoušková (2011), nároky na konformitu jsou u vrstevnických skupin většinou vyšší než u jiných skupin. Děti si vytvářejí své vlastní normy, které platí pro všechny bez rozdílu.

Dle Havlíka a Koří (2007), se jedná o způsob vyjadřování, úpravu zevnějšku, výběr hudby, způsob chování, postoje k rodičům, ke škole, k penězům, kouření, alkoholu, drogám apod.

Pro děti z dysfunkčních rodin je vrstevnická skupina důležitější než pro děti, které vyrůstají v rodinách, kde poskytují dětem lásku a podporu, ale i jasně jim vymezují meze dovoleného chování. U dětí s nízkou podporou rodiny dochází k frustraci a je pravděpodobné, že jejich potřeba začlenění do vrstevnické skupiny bude ještě silnější než u dětí s dobrým rodinným zázemím. Právě na tyto děti má vůdce party vliv a také ho využívá (Matoušek, Matoušková, 2011).

Jak konstatuje Vágnerová (2005), pokud rodina představuje přijatelné zázemí, není vliv party na dítě tak veliký.

Vrstevnická skupina plní významné sociální funkce: např. nabízí prožitky, emoce, ovlivňuje vztahy jedince ke škole, posuzuje jedince bez zasahování dospělých, pomáhá při řešení generačních konfliktů apod. (Havlík, Kořa, 2007).

3.3 Školní klima

„Bývá definováno jako trvalejší sociální a emocionální naladění všech účastníků, kteří ho tvoří a prožívají v interakci. Někdy se objevuje ještě termín atmosféra jako označení pro sociální a emocionální naladění v určité krátkodobé situaci. Další pojem, totiž kultura školy (school culture), zpravidla označuje soubor způsobů chování, které se opakovaným vyvinuly do více či méně závazných norem, hodnot a postojů, které jsou v rámci školy všeobecně preferované.“ (Kraus, 2008, s. 107).

Škola je místo, kde děti tráví velkou část dne. Získávají zde vědomosti, spolužáky a kamarády (Emmerová, 2007).

Klima ve třídě ovlivňuje velkou měrou učitel, jeho styl řízení třídy, styl vyučování. Jak uvádí Vágnerová (2005), udržet jej může být někdy velmi obtížné. Stačí nevhodné chování jednotlivce, který je agresivní nebo je příliš ambiciózní, popř. je dítětem bohatých rodičů. To vše narušuje přijatelné klima ve třídě.

„Dle autorů Moos a Moos (1979) žáci jsou spokojenější ve třídách, kde mají žáci dobré vztahy mezi sebou, kde učitel používá nové metody a jasná pravidla, kde jsou zohledňovány potřeby a zvláštnosti každého žáka.“ (Lašek, 2001, s. 12).

Jak konstatuje Mühlpachr (2008), na tvorbě školního klimatu se podílí i to, zda mezi žáky panuje soutěživost nebo spolupráce ve vyučování a mimo vyučování.

„Působení klimatu třídy a školy má vliv na sociální vazby, emoce, prožitky, sny a zklamání, na zrání a učení jedince, na utváření jeho já a sociální postavení, na výkonnost a úspěšnost.“ (Lašek, 2001, s. 3.)

Jak dále autor tamtéž uvádí, klima třídy bývá rozdílné a závisí na složení třídy, z jakého sociálního prostředí děti pocházejí a jaké je intelektuální složení třídy. Jiné klima je ve specializované třídě, např. matematické, s rozšířeným jazykem, do kterých jsou děti vybírány podle určitých kritérií. Dítě si prostřednictvím života ve třídě uspokojuje řadu sociálních potřeb, získává kamarády, ale i nepřátele. Správné školní klima je atmosféra péče a bezpečí.

Jak se uvádí ve Sborníku studií (2010), školní klima se projevuje mnoha aspekty „života ve skupině“. Například nepřijetí kolektivem, posmíváním, nesoudržností kolektivu - vzájemné konflikty soutěžících individualistů nebo agresivní tendence někoho z žáků, více „partiček“ proti sobě, v extrémním případě šikana, vliv drog.

„Každá skupina má svou dynamiku, což znamená měnící se intenzitu i kvalitu vztahů, vývoj skupiny jako celku, změny atmosféry a nálad ve skupině a další. Tyto procesy jsou přirozené a do určité míry žádoucí. Děti se naučí poznávat své schopnosti, uvědomují si, co je pro ně v přátelství důležité, na koho se mohou spolehnout, naučí se táhnout za jeden provaz i vyjádřit svůj názor proti zbytku skupiny. Pokud jsou ovšem konflikty dlouholeté, pravidelně se objevuje dusná atmosféra a dítě nemá v kolektivu alespoň pár spřízněných duší, stává se situace zatěžující a je třeba ji řešit. Často pomůže rozhovor se spolužákem (spolužáky), se kterým vztah skřípe, nebo postačí otevřeně a nahlas náladu ve třídě pojmenovat (sám či s pomocí spolužáků).“ (Sborník studií, 2010, s. 64).

Kromě rodičů mají na děti velký výchovný vliv učitelé a vychovatelé. Jaké je školní klima, záleží především na pedagogích školy. Škola plní funkci výchovnou a vzdělávací, socializační a je nejlepším místem pro prevenci. Úkolem školy je minimalizovat vliv negativních rizikových faktorů a je zde vytvářen prostor pro působení sociální pedagogiky. Škola by měla sehrávat významnou úlohu v prevenci patologických jevů. Měla by poskytovat vhodný příklad ze strany učitelů a vychovatelů (Emmerová, 2007).

Na školní klima má také vliv kurikulum školy, což je výukový (vzdělávací) program, průběh studia, obsah vzdělávání, ale také zkušenosti žáků získané ve výchovně vzdělávacím procesu (Havlík, Kořa, 2007).

Aktéry klimatu ve škole nejsou učitel a žáci, ale učitel společně se žáky (Lašek, 2001, s. 40).

3.4 Média

V dnešní době žijeme v době masmédií. Masmédia vstupují do života každého z nás. Mají velký vliv na vytváření postojů a hodnot. Jsou zdrojem informací, ale i nástrojem dezinformací. Masmédia mohou být člověku dobrým přítelem, ale i záluďným nepřítelem. Masmédia jsou nepostradatelný prostředek pro vzdělávání a výchovu, multikulturní výchovu a pro socializaci jedince (Kraus, 2008).

Média svými nástroji a svým působením vytvářejí úmyslně nebo neúmyslně dojem, že to co je společností prezentováno, je pravdivé, reálné a že to vypovídá o stavu společnosti. Skutečnost je však opačná a díky výběrovosti zpráv a typem pořadů vlastně manipulují celou společností, čímž se vytváří rozpor mezi skutečnou realitou a realitou mediálně prezentovanou. Média působí na utváření postojů společnosti k celospolečenským problémům, často prezentují násilí, brutalitu a sex a tím zvyšují toleranci společnosti k určitým patologickým jevům. Nejohroženější skupinou jsou děti, zvláště děti vyrůstající v patologické rodině. Média předkládají informace již s předem zformulovaným závěrem, naznačují, co si divák má o informaci myslet. Rodiče neví, jak negativní působení médií ovlivnit. Cesta zakazování přístupu dětem k televizi a počítačům není správná. Je třeba mluvit s dětmi o tom, co v televizi viděly a slyšely, o čem byl seriál. Je třeba jim nabízet společné sledování kvalitního programu (Hardy, Mühlpachr, Dudášová, 2011).

Masmédia ovlivňují intelektuální, morální i sociální rozvoj osobnosti člověka, urychlují jeho sociální zrání (Emmerová, 2007).

Je třeba, aby rodiče dohlíželi na děti při výběru televizních pořadů a podněcovali trávení volného času dětí jinými formami.

Funkce masmédií:

- informativní (tj. poskytovat informace a rozšiřovat poznání),
- formativní (působit na postoje adresáta),
- komunikativní (zprostředkovávat spojení mezi určitou událostí na straně jedné a příjemcem na straně druhé),
- rekreativní (vytváří podmínky pro odpočinek a regeneraci).

Působení médií vyvolává různé reakce. Pokud rozhlas a televize zařadí do vysílání určité téma, zvýší tím zájem posluchačů a diváků o toto téma, díky tomu jiná témata zůstávají mimo naši pozornost. Média mohou také ovlivňovat způsob, jakým o těchto tématech uvažujeme. V případě, že je někdo dlouhodobě vystavován emocionálně vzrušivým podnětům, může se stát vůči nim netečným (Kraus, 2008).

Právě nejvíce televizi sledují děti a dospívající. Tento čas je v průměru delší než všechny jiné mimoškolní činnosti. I menší dítě dokáže napodobit, co vidělo v televizi (např. postavičku z kresleného seriálu, která se chová agresivně). Dítě se chová agresivně nejen k ostatním, ale i k hračkám. Sledováním násilí v televizi a na internetu pravděpodobně

oslabuje citlivost jedince na násilí, se kterým se setkává v reálném světě a může slábnout jeho schopnost odlišovat možné od nemožného (Matoušek, Matoušková, 2011).

Televizní násilí negativně působí zejména na děti, které mají dědičné dispozice k násilnému chování, rodiče o ně nejeví zájem nebo jsou členy závadných part.

Protože byla prokázána přímá souvislost mezi mediálním působením a růstem sociálně patologických jevů, je třeba chránit před silným účinkem médií především ty jedince, kteří mají tendenci napodobovat sociálně nežádoucí jevy svých filmových a jiných hrdinů. Například mladiství provinilci potvrzují, že se ke svému jednání nechali inspirovat určitými televizními pořady (Kraus, 2008).

Jak dále tamtéž autor uvádí, především u nejmladší generace masová média (především televize a internet) ohrožují jejich postoje a chování. Virtuálně vytvořený svět předkládá jako realitu to, co ve skutečném životě nefunguje (např. prostřílený hrdina se vzápětí bije dál). Následná argumentace mladistvých delikventů je taková, že pouze někoho napodobovali anebo si to také chtěli vyzkoušet.

„Celkový význam a přínos masmédií pro život člověka je rozporuplný. Na jedné straně nesporně obohacují život, rozšiřují obzor a slovem i obrazem zprostředkovávají události a zážitky z nejrůznějších koutů celého světa. Tím však současně přispívají k naší celkové přesycenosti podněty, narušují člověku denní rytmus, ochuzují ho o spánek a přispívají k pasivnímu a konzumnímu životnímu stylu.“ (Kraus, 2008, s. 129).

Jak dále autor tamtéž uvádí, stále častěji se v dnešní době hovoří o potřebě mediální výchovy. Cílem mediální výchovy je naučit se je využívat tak, aby nám sloužila, a nikoliv nás zotročovala (Kraus, 2008).

„Mediální výchovu lze charakterizovat jako „výchovu k orientaci v masových médiích, k jejich využívání a zároveň k jejich kritickému hodnocení.“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2001, s. 119 in Kraus, 2008, s. 130).

4 LEGISLATIVA TÝKAJÍCÍ SE SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ ŽÁKŮ

4.1 Zákon o rodině (č. 94/1963 Sb. v novelizovaném znění)

Zákon o rodině upravuje rodinné právo a má za cíl regulovat manželské a rodinné vztahy. Předmětem rodinného práva jsou vztahy mezi manžely, vztahy mezi rodiči a dětmi a dalšími příbuznými a dále vztahy, které označujeme jako náhradní rodinná výchova. Zákon o rodině také upravuje vyživovací povinnost rodičů k dětem i vyživovací povinnost dětí k rodičům. Zákon o rodině se člení na čtyři části: I. část – manželství, II. část – vztahy mezi rodiči a dětmi, III. část – výživné, IV. část – závěrečná.

4.2 Trestní zákoník (č. 218/2003 Sb.)

Ukládání trestů mladistvým pachatelům do 15 let a jejich výkon se řídí zákonem o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Vykonávají je soudy pro mládež. Aby byl pachatel trestně postižitelný, musí dosáhnout určitého věku. Za mladistvé se považují osoby starší 15 let, úplná trestní odpovědnost nastává dosažením 18. roku věku. V případě duševní poruchy, která v době spáchání trestného činu způsobila, že pachatel nemohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, trestní odpovědnost nenastává. Naopak trestní odpovědnosti není zbaven ten, kdo před spácháním trestného činu požil alkoholické nápoje či jiné toxické látky, pokud se pachatel do tohoto stavu přivedl sám. U pachatelů mladších 15 let k trestné činnosti nedochází. Za určitých okolností mohou být postiženi jinak (například výchovné opatření, nařízena ochranná výchova nebo namísto nezletilých dětí mohou být potrestáni jejich rodiče).

4.3 Zákon na sociálně právní ochranu dětí (č. 359/99 Sb.)

Je to první zákon, který chrání blaho dítěte, chrání jeho základní práva a potřeby. Dle tohoto zákona se poskytuje sociálně právní ochrana dětem, jejichž rodiče zemřeli, kteří neplní povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti nebo nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti. Tento zákon umožňuje všem občanům upozornit rodiče na nevhodné chování dětí nebo upozornit orgán sociálně právní ochrany dětí na porušení povinnosti nebo zneužívání práv, která vyplývají z rodičovské zodpovědnosti nebo na skutečnost, že rodiče nemohou plnit svoji rodičovskou zodpovědnost. Dle tohoto zákona má každé dítě i mladší 15 let právo požádat orgány

sociálně právní ochrany dětí a jiné pověřené orgány o pomoc při ochraně svého života a dalších svých práv. O tuto pomoc může požádat i bez vědomí rodičů nebo jiných osob, které odpovídají za jeho výchovu.

Syndrom zneužívaného a týraného dítěte

„Syndrom zneužívaného a týraného dítěte je v současné odborné literatuře definován na základě doporučení zdravotní komise Rady Evropy z roku 1992 a je uváděn pod zkratkou CAN. Definice je velmi široká a zahrnuje do sebe jakékoliv vědomé či nevědomé aktivity, kterých se dopouští dospělý člověk (rodič, vychovatel nebo jiná osoba) na dítěti a následkem kterých dochází k poškození zdraví a zdravého vývoje dítěte. Patří sem tělesné týrání, sexuální zneužívání, citové týrání, zanedbávání, systémové týrání.“ (Mühlpachr, 2008, s. 142, 144).

Syndrom CAN se vyskytuje ve všech typech rodin (jak dysfunkčních, funkčních, doplněných rodinách). V podstatě jsou v těchto rodinách disharmonické vztahy. U doplněné rodiny se jedná často o případ, kdy dítě nepřijme nového partnera rodiče (nejčastěji matky) do rodiny.

4.4 Metodický pokyn MŠMT k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže ve školách a školských zařízeních, č.j. 20 006/2007-51

Jedná se o komplexní pojetí preventivní strategie k primární prevenci sociálně patologických jevů u žáků na školách. Tento metodický pokyn je součástí Minimálního preventivního programu školy. Tento metodický pokyn ukládá ředitelům škol zejména zajistit:

- *„vzdělávání pracovníků (pedagogických i nepedagogických) k problematice šikany a dále vzdělávání školního metodika prevence,*
- *dohled pedagogických pracovníků nad žáky školy před vyučováním, o přestávkách, mezi vyučovacími hodinami, mezi dopoledním a odpoledním vyučováním. V případě potřeby při přecházení žáků mezi budovami školy, do školní jídelny a školní družiny. Zajistit dohled pedagogických pracovníků v prostorách, kde k šikanování již došlo nebo by k němu mohlo docházet,*
- *aby žáci i pedagogičtí pracovníci byli seznámeni s negativními důsledky šikanování, jak pro oběti, pro pachatele, tak i pro třídní (školní) kolektiv. Zvláště nebezpečné je podceňovat počáteční projevy šikanování,*

- *doplňování školní knihovny o literaturu, která se týká problematiky násilného chování a šikanování.*
- *Pro praxi je nejdůležitější článek 3 Metodického pokynu, který stanoví pravidla začlenění primární prevence sociálně patologických jevů u žáků do školních vzdělávacích programů. Podle něj platí, že ředitel školy je povinen začlenit problematiku prevence sociálně patologických jevů u dětí do školního vzdělávacího programu. Pouze v případě, není-li vydán rámcový vzdělávací program ve smyslu ustanovení § 5 odst. 3 školského zákona, je tato problematika začleněna do osnov tak, aby se prevence sociálně patologických jevů u žáků stala přirozenou součástí školních osnov a výuky jednotlivých předmětů a nebyla pojmána jako nadstandardní aktivita škol.“ (Metodický pokyn č. j. 20 006/2007-51).*

5 PREVENCE A ŘEŠENÍ VÝSKYTU SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÝCH JEVŮ U ŽÁKŮ II. STUPNĚ

5.1 Prevence sociálně patologických jevů

Prevenci chápeme jako předcházení určitým problémům, určitým rizikům. Jedná se o opatření, která nasazujeme, abychom se vyhnuli problému. Prevence představuje ucelený proces, který se zaměřuje na pozitivní ovlivňování zdraví prostřednictvím utváření zdravého životního stylu, duševní a sociální potřeby, kdy je nutné dětem vštěpovat, že zdraví je důležitá hodnota, kterou je třeba chránit a podporovat (Emmerová, 2007).

Prevence sociálně patologických jevů se nejčastěji člení na **primární, sekundární a terciární**.

Primární prevence se týká předcházení vzniku sociálně patologických jevů. Primární prevence se týká všech. Realizuje se v rodině, ve škole, v mimoškolních zařízeních, prostřednictvím masmédií a jiných institucí. Jedná se především o vzdělávací zásah (poradenství, poučení).

Sekundární prevence se zaměřuje na ohrožené skupiny obyvatelstva, netýká se už všech. „Cílem sekundární prevence je vrátit jedince do původního stavu a systematicky ho kontrolovat kvůli riziku opětovného selhání“. Realizace sekundární prevence patří do působnosti psychologických, zdravotnických, sociálních a edukačních institucí.

Terciární prevence představuje činnost zaměřenou na předcházení recidiv nežádoucího jednání. Terciární prevence je součástí dlouhodobého resocializačního procesu a uskutečňuje se na profesionální úrovni prostřednictvím odborných pracovníků resocializačního zařízení (Emmerová, 2007).

„Během školní docházky děti čelí nejrůznějším osobním obtížím. Často se jedná o problémy vážné a traumatizující. V zásadě lze říci, že preventivní opatření spočívají v omezení pravděpodobnosti výskytu dané situace nebo v předávání takových vědomostí a dovedností, které žákům pomohou aktuální obtíže překonat.“ (Kyriacou, 2005, s. 10).

Dle Emmerové (2007), má prevence vycházet z analýzy jevu, kterému je třeba předcházet a zjištěním jeho příčin. V rámci prevence je třeba prognostikovat do budoucnosti pravděpodobnost výskytu určitého jevu.

V prevenci je důležité cílené a systematické působení jak na děti, tak i na jejich rodiče. Tuto činnost na základních školách vykonává metodik prevence. Provádí depistáž žáků s výchovnými problémy, individuální práci se žáky, tvorbu preventivních vzdělávacích programů, tvorbu minimálního preventivního programu školy, spolupracuje s učiteli, psychologem, vedením školy, spolupracuje s mimoškolními poradenskými pracovišti (PPP, SPC, SVP), zajišťuje poradenství rodičům, spolupracuje se školním poradenským pracovištěm. S metodikem prevence spolupracuje také výchovný poradce a školní psycholog (www.vejrostova.cz).

Při prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže hrají důležitou roli rodiče, škola a učitelé. Je důležité, aby škola byla propojena s rodinou, vzájemně spolu komunikovaly. Škola s rodinou spolupracuje různými formami. Patří sem pozvání rodičů do školy, návštěvy učitele v rodině, žákovská knížka a další formy písemného styku. Písemný styk učitele s rodiči je nejpoužívanější formou spolupráce. Dále jsou to třídní schůzky, hovorové hodiny, dny otevřených dveří, setkání rodičů s odborníky, informace o problematice prevence sociálně patologických jevů pro rodiče na internetových stránkách školy (Emmerová, 2007).

Každý ředitel školy musí zabezpečit informovanost rodičů o postojích školy nebo školského zařízení k preventivní strategii a o oblasti sociálně patologických jevů (www.KP_635_ASPI). V případě potřeby by měl učitel informovat rodiče o možnostech poradenství, o odborné pomoci např. pedagogicko-psychologické poradny. Už při zjištění méně závažných problémů u žáka by měl učitel kontaktovat rodiče a zjistit, jestli je v rodině vše v pořádku.

Škola se zaměřuje především **na primární prevenci**, v některých případech i na prevenci sekundární (ve spolupráci s odborníky). Primární prevence se stává účinnou při intervenci do prostředí svými pozitivními výchovnými podněty. Škola a učitel mohou v rámci primární prevence nejlépe a nejčastěji působit na žáky na třídnických hodinách, v hodinách přírodopisu a biologie, popř. na dalších vyučovacích hodinách, kde to učební osnovy tématicky umožňují. Např. na hodinách matematiky si žáci mohou vypočítat náklady na kouření či alkohol, náklady na léčbu těchto závislostí. V hodinách výtvarné výchovy mohou žáci kreslit na téma drogy nebo prevence, v hudební výchově může učitel hovořit o škodlivém vlivu kouření na hlasivky. V hodinách přírodovědy a tělesné výchovy podporovat zdravý životní styl žáků. **Sekundární prevence** je zaměřena na ohrožené skupiny žáků. Cílem sekundární prevence je zachytit nežádoucí chování v počátečním

stádiu projevu. **Cílem terciární prevence** je předcházet zhoršování stavu a recidivě nežádoucího chování (Emmerová, 2007). Dále školy jako formu prevence využívají pořádání besed s hasiči, policií.

Škola v rámci prevence vytváří projekt dětských práv. Tento projekt je zaměřený na seznámení žáků s jednotlivými dětskými právy (www.vejrostova.cz).

Při prevenci násilí na škole je nutné vytvářet ve třídě ovzduší důvěry mezi učitelem a žáky. Žáci by se neměli bát hovořit o případném výskytu agresivního chování ve škole, ve třídě (Emmerová, 2007).

Výrazný preventivní význam vzniku patologických jevů má **kvalitní výchova ve volném čase**. Proto je třeba se zaměřit na organizování volného času dětí a mládeže a věnovat mu pozornost. Volný čas je důležitou součástí života dětí. Poskytuje jim prostor pro oddech, relaxaci a vzájemnou komunikaci mezi sebou i v rodině. Ve volném čase probíhá socializační proces dětí a přispívá k celkovému vývoji osobnosti. Dnešní děti jsou málo organizované, rodiče jsou více zaneprázdnění svými pracovními povinnostmi a mají nižší možnost kontroly svých dětí. Dítě se může dostat do nesprávné skupiny, která ho ovlivní svým chováním. Právě takové „nicnedělání“ je nejlepší půdou pro vznik patologických jevů (Hardy, Mühlpachr, Dudášová, 2011).

V rodinném a školním prostředí lze vhodnou formou vést děti k mimoškolním aktivitám, jako jsou zájmové a sportovní kroužky, organizované výlety apod. V Brně mohou děti navštěvovat např. tato volnočasová zařízení: Dům dětí a mládeže v Brně - Lužánkách, základní umělecké školy, které rozvíjejí zájmy a nadání dětí a mládeže v různých oborech umění, skauty, ekologické hnutí DUHA a další (Hofbauer, 2004).

Jak uvádí autoři Hardy, Mühlpachr a Dudášová (2011), další významné místo v prevenci, eliminaci a zmírnění negativních důsledků sociálně patologických jevů zastává i **sociální práce s rodinou**. Sociální práce je aplikovaná a praktická vědní disciplína. Řešení a odstranění důsledků sociálně patologických jevů hledá prostřednictvím sociální politiky, sociálních služeb, sociálního poradenství a sociální práce. Zároveň přitom nezapomíná na jejich prevenci. Musí také reagovat na akutní potřeby těch, kteří se dostanou do těžké životní situace nebo nezvládají nároky života. Sociální pracovník pomáhá prostřednictvím sociální práce rodině v tom, aby viděla svoji situaci a možnosti jejího řešení reálně. Cílem sociální práce je pozitivně působit na problémové rodiny. Pokud se do zvládnutí problému

zapojí celá rodina, je velká šance, že se sociálnímu pracovníkovi podaří problém spolu s rodinou vyřešit.

Cílem školní prevence je zvýšení odolnosti dětí a mládeže vůči sociálně patologickým jevům, zejména zaměření na prevenci a řešení šikany, na prevenci zneužívání návykových látek, pěstování právního vědomí (dětská práva), výchovu ke zdravému životnímu stylu, úctě k životu druhého člověka a dále předejít nebo alespoň snížit rozvoj sociálně patologických jevů u žáků (www.vejrostova.cz).

„I přes všechny opatření ve škole nadále platí, že nejlepší prevencí je dobrá rodina.“
(Emmerová, 2007, s. 93).

5.2 Možnosti eliminace sociálně patologických jevů

Na straně rodiny je to zejména dohled rodičů nad trávením volného času jejich dětí. Způsob trávení volného času má prokazatelnou souvislost s delikventním chováním dítěte. Rodič by měl být informován o tom, co jeho dítě dělá ve volném čase, jaké má kamarády, kde se zdržuje, když není doma, kdy se vrací domů a v jakém stavu. Čím méně rodiče vědí o dítěti, jak tráví volný čas, tím je větší pravděpodobnost, že se dítě dopustí trestného činu. Ideálním řešením způsobu trávení volného času dítěte je návštěva zájmových nebo sportovních kroužků jak v rámci školy, tak v rámci jiných organizací. Je také třeba, aby rodiče pozorně sledovali změny v chování dítěte.

Na straně školy: Škola by měla vytvářet optimální sociální, výchovné a vzdělávací podmínky ve škole k zabránění vzniku sociopatologických jevů, jejich eliminaci a k pozitivnímu působení na harmonický osobnostní rozvoj a psychické zdraví žáků i učitelů. Měla by klást důraz na vytváření dobrých vztahů uvnitř třídy, zabývat se vztahy ve třídě. Měla by podporovat rozvoj emoční inteligence žáků k získání emoční zralosti.

Zvláštní význam má etická výchova, kterou vyučují pedagogové s příslušnou aprobací. Etická výchova má dětem vštěpovat především úctu k druhé lidské bytosti a ke všemu živému, solidaritu se slabými a potřebnými a upřímnost k sobě i k druhým. Rozvíjení emoční inteligence úzce souvisí se sebezpoznáním, sebezposuzováním, se zdravým sebevědomím, sebejistotou a sebedůvěrou ([www. KP 635 ASPI](http://www.KP635ASPI)).

Osobní příklad je základem pedagogického působení učitele na žáky a také základem etické výchovy (Říčan, Janošová, 2010).

Jak uvádí Gajdošová a Herényiová (2006), význam rozvoje emoční inteligence zdůrazňují psychologové a pedagogové i jiní odborníci, neboť v souvislosti s novými společensko-ekonomickými podmínkami po roce 1989 došlo u nás k rozpadu etických norem. Děti v dnešní době častěji trpí osamělostí a depresemi, jsou zlostnější a neposlušnější, impulzivnější a agresivnější. Programy emoční inteligence by se měly dostat do většiny škol. Dnešní rodina ztrácí schopnost uspokojovat děti po emoční stránce, a proto je nutné, aby se škola pokusila tyto nedostatky odstranit.

„Pokud se výchovou v raném dětství a v pubertě nepodaří zvládnout citovou stránku osobnosti, potom nedostatek emoční inteligence vystaví člověka velkým rizikům – depresím, projevům surového chování, užívání drog nebo poruchám příjmu potravy (bulimie, anorexie). Z toho vyplývají negativní pocity, jako jsou nespokojenost, smutek, osamělost či neschopnost prožít radost a štěstí, což může v krajním případě vést k sebevraždě. Citovou výchovu dnešní tradiční škola zanedbává reps. ponechává na náhodě. Škola se v otázkách citové výchovy často spoléhá na rodinu, zatímco uspěchaná rodina se zase spoléhá alespoň částečně na výchovný vliv školy.“ (Gajdošková, Herényiová, 2006. s. 35).

Je třeba věnovat individuální pozornost dětem s různými sociálními, osobními, zdravotními a vztahovými problémy. Také je důležité zlepšovat vzájemné vztahy, zvláště mezi školou a rodiči. Ze strany školy je třeba zaujmout otevřený postoj k šikaně, pohyb žáků ve školní budově musí být uspořádán a pedagogický dozor rozmístěn tak, aby byla hustota dozoru dostatečná a aby bylo co nejméně příležitostí k šikaně, unikající pozornosti pedagogů. Pedagog nesmí ignorovat první projevy závadného chování u žáka. Je třeba sledovat a řešit i méně nápadné projevy šikany a jiného agresivního a neukázněného jednání (Říčan, Janošová, 2010).

Jak dále autoři tamtéž uvádějí, učitel může pomocí anonymního dotazníku zjišťovat výskyt patologických jevů ve škole. V hodinách občanské výchovy nebo na třídnické hodině diskutovat s dětmi na téma jak se mají děti chovat k sobě navzájem, jak se má chovat učitel k žákům, žáci k učiteli. Spolu s dětmi formulovat zásady, kterými by se měli žáci řídit. Tyto zásady by měly být pozitivní, nespočívat pouze v zákazech. Pravidelné individuální rozhovory se všemi žáky přináší učiteli dobré znalosti o své třídě a ukáží, jaké jsou vztahy mezi dětmi. Učitel se má zajímat o žákovy starosti i radosti, o jeho plány, jaké má problémy se spolužáky (Říčan, Janošová, 2010).

Důležité je sledovat sociální vztahy ve třídě a klima třídy, statusy žáků, ale i jejich osobnostní vlastnosti (Gajdošová, Herényiová, 2006).

5.3 Možnosti řešení výskytu sociálně patologických jevů

Méně závažné případy lze vyřešit s podporou rodiny, kamarádů a učitelů. Závažnější případy, při nichž se u žáka vyvinuly vážné psychické problémy, vyžadují pomoc odborníků (Kyriacou, 2005). Tuto odbornou pomoc poskytují především pedagogicko-psychologické poradny, psychologové a další odborná pracoviště.

Škola může vhodným způsobem reagovat na zjištěné závadné chování jednoho či více dětí. Způsob vyšetřování a zejména udílené sankce viníkům jsou pro ostatní děti jasnou zprávou o tom, že škola dbá důstojnosti jednotlivce, že nastolená „pravidla hry“ opravdu platí, že se všem „měří stejným metrem“. Přehlížení zcela zjevných přestupků ze strany školy, nejasná pravidla pro požadované chování dětí, neobjektivní rozhodování učitelů a ředitele, to všechno podkopává autoritu školy. Děti musí mít jasnou představu o tom, že jsou stanoveny jasné hranice pro chování dětí a že udržování těchto hranic se řídí pravidly fair play (Matoušek, Matoušková, 2011).

Při řešení výchovně vzdělávacích problémů využívá škola školní poradenskou psychologii. Je to specifická aplikovaná disciplína zaměřená na výchovně vzdělávací problémy žáků. Jejím cílem je pomoci dítěti a podpora jeho i jeho rodičů a učitelů.

„Hlavním úkolem školní poradenské psychologie je porozumět školákovi, jehož problém řeší, a navrhnout taková opatření, která by mu mohla prospět a podpořit jeho další rozvoj.“ (Vágnerová, 2005, s. 11).

Ze strany rodičů: Při zjištění závadného chování dítěte je třeba ze strany rodičů spolupracovat se školou, využít možnosti odborného poradenství na škole tj. návštěvou školního psychologa, výchovného poradce či metodika školní prevence. V závažnějších případech na doporučení školy navštívit s dítětem pedagogicko-psychologickou poradnu, psychologa nebo další odborné pracoviště. Zájem rodičů by měl být takový, aby se ve spolupráci se školou nebo odborným pracovištěm podařilo najít příčinu závadného chování jejich dítěte ve škole a posléze ji také odstranit.

5.4 Formulace doporučení pro základní školy

- Ve škole jsou mezilidské vztahy často formální, málo přátelské. Škola by měla toto pojetí nahradit školou humanistickou, kde jsou vztahy přátelské, neformální, pomáhající.
- Jak uvádí Gajdošová a Herényiová (2006), zkušenosti z výchovy a vzdělávání v alternativních humanistických školách ukazují, že se děti v období puberty intenzivně snaží získat informace o sobě, zejména od osob, se kterými se stýkají každý den. Zajímá je, jak jsou vnímány, posuzovány, hodnoceny ze strany druhých osob. Chtějí se dozvědět, v čem jsou dobří, ale chtějí také vědět, co dělají špatně. To, jaké jsou vztahy a chování pedagogických i nepedagogických pracovníků vůči sobě a vůči žákům, má vliv na chování žáků.
- Dle mého názoru je přínosné zavést do škol předmět etickou výchovu. Etická výchova působí na žáky tak, že mezi nimi mizí negativní jevy, jako je šikana, případně další sociálně patologické jevy. Etická výchova přímo souvisí s prevencí šikany a sociálně patologickými jevy vůbec.
- Základním principem strategie prevence šikany a společensko-patologických jevů je výchova dětí a žáků ke zdravému životnímu stylu, k osvojení pozitivního sociálního chování a rozvoji osobnosti (www. KP 635 ASPI).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6 SOCIÁLNĚ PATOLOGICKÉ JEVY ŽÁKŮ II. STUPNĚ ZÁKLADNÍCH ŠKOL – EMPIRICKÁ ČÁST

V teoretické části jsem se snažila studiem odborné literatury vysledovat, jaké jsou hlavní příčiny vzniku a nárůstu sociálně patologických jevů u žáků II. stupně základních škol a dále které faktory se podílí na jejich vzniku a v jaké míře je ovlivňují.

6.1 Cíl empirického šetření a stanovení hypotéz

Hlavním cílem empirického šetření bylo za použití kvantitativního výzkumu – dotazníků zjistit, které typy patologických jevů se vyskytují nejčastěji a které nejméně u žáků na II. stupni základních škol, které jevy jsou nejčastější u dívek a které u chlapců, to z hlediska místa, kde se škola nachází a o jakou školu se jedná. Dotazníky byly rozdány k vyplnění žákům 7. a 8. ročníků ve dvou brněnských školách (přičemž jedna škola má rozšířenou výuku jazyků) a v jedné mimobrněnské škole. Konkrétně ZŠ Heyrovského Brno, ZŠ Bakalova Brno a ZŠ Střelice u Brna.

Na základě prostudované literatury a vlastních předpokladů jsem si stanovila tyto hypotézy:

H1: Šikana se u žáků II. stupně základních škol vyskytuje méně na školách na venkově než na školách ve větším městě.

H2: Sociálně patologické jevy se častěji vyskytují u chlapců než u dívek.

H3: Rodina je pro pubescenty nejvyšší hodnotou.

H4: Média ovlivňují rozdílným způsobem chlapce a dívky.

6.2 Použitá metoda

Pro své empirické šetření jsem zvolila kvantitativní metodu s použitím anonymního dotazníku. Vzorový dotazník je součástí přílohy bakalářské práce. Jednotlivé otázky v dotazníku jsem volila tak, aby se vztahovaly k problematice řešené v teoretické části bakalářské práce. Úvodní otázky dotazníku jsou zaměřeny na tvrdá data, což je pohlaví, bydliště, rodinné prostředí. Otázky jsem volila uzavřené, polootevřené i otevřené.

6.3 Vymezení respondentů

Pro výběr respondentů byl hlavním kritériem věk odpovídající věku pubescentů, tedy žáci a žákyně II. stupně základní školy, konkrétně 7. a 8. ročníky. Šetření bylo provedeno na Základní škole Bakalova Brno, Základní škole Heyrovského Brno a Základní škole ve Střelcích u Brna za přítomnosti vyučujících. Před předáním dotazníků k vyplnění jsem učinila pilotní výzkum, abych se ujistila, že otázky v dotazníku jsou srozumitelné. Administrovala jsem celkem 170 dotazníků, vyplněných se mi vrátilo 136 dotazníků. Výzkumný vzorek zahrnuje **76 dívek** a **60 chlapců**. Výzkumu se celkem zúčastnilo **136 žáků**. Před vyplněním dotazníku byli všichni respondenti vyrozuměni o tom, že tento dotazník je anonymní a získané údaje budou použity pouze k účelu mého studia.

Protože se mi podařilo zajistit vyplnění dotazníků na všech třech školách, které jsem oslovila, rozhodla jsem se pro vyhodnocení všech vyplněných dotazníků, což dle mého názoru může přinést zajímavější výsledky a porovnávání. Záměrně jsem oslovila dvě brněnské školy, neboť ZŠ Bakalova je škola s rozšířenou výukou jazyků a některé předměty vyučuje v anglickém jazyce (předpokládala jsem, že složení žáků bude trochu jiné než na klasické základní škole) a ZŠ Heyrovského je škola klasického typu, což mi umožnilo zajímavější porovnání odpovědí žáků obou škol. S brněnskými školami jsem chtěla porovnat odpovědi žáků ZŠ Střelice u Brna, což je škola vesnická.

6.4 Prezentace a interpretace dat

Otázka č. 1 – Pohlaví:

Tabulka 1 Rozdělení respondentů podle pohlaví

	Počet	%
Celkový počet žáků	136	100
Počet dívek	76	56
Počet chlapců	60	44

První otázkou jsem respondenty seřadila podle pohlaví. Celkový počet respondentů byl 136 žáků, z nichž bylo 76 dívek (56 %) a 60 chlapců (44 %).

Otázka č. 2 – Do kterého ročníku chodíš:**Tabulka 2 Rozdělení respondentů podle ročníků**

	Chlapci	%	Dívky	%	Celkem
ZŠ Heyrovského					
7. třída	7	18	13	32	20
8. třída	11	28	9	22	20
ZŠ Bakalova					
7. třída	13	28	12	25	25
8. třída	5	11	17	36	22
ZŠ Střelice					
7. třída	8	16	11	22	19
8. třída	16	33	14	29	30

Z celkového počtu respondentů 136 se výzkumu zúčastnilo 40 žáků na ZŠ Heyrovského, z toho ze 7. ročníku 7 chlapců (18 %) a 13 dívek (32 %), z 8. ročníku 11 chlapců (28 %) a 9 dívek (22 %). Na ZŠ Bakalova se zúčastnilo celkem 47 žáků, z toho ze 7. ročníků 13 chlapců (28 %) a 12 dívek (25 %), z 8. ročníku 5 chlapců (11 %) a 17 dívek (36 %). Na ZŠ Střelice se zúčastnilo celkem 49 žáků, ze 7. ročníku 8 chlapců (16 %) a 11 dívek (22 %), z 8. ročníků 16 chlapců (33%) a 14 dívek (29 %). Z celkového počtu 136 žáků bylo 64 žáků ze 7. ročníků (47 %) a 72 žáků z 8. ročníku (53 %).

Otázka č. 3 – Bydlíš?**Tabulka 3 Rozdělení respondentů podle bydliště**

	Počet respondentů	%
Brno	70	51
Malé město	8	6
Venkov	58	43

Z celkového počtu 136 pubescentů žije v Brně (51 %), na malém městě (6 %) a na venkově (43 %). Tuto otázku jsem položila z toho důvodu, že na patologické chování žáků má vliv nejenom školní prostředí, ale také místo, kde žijí a vyrůstají.

Otázka č. 4 – V jakém rodinném prostředí žiješ:**Tabulka 4 Rodinné prostředí respondentů**

	ZŠ Heyrovského	ZŠ Bakalova	ZŠ Střelice	Celkem	(%)
Úplná rodina	23	36	39	98	72
Pouze s matkou	10	8	6	24	18
Pouze s otcem	0	0	0	0	0
Jiné	7	3	4	14	10

Z celkového počtu 136 pubescentů žije 98 (72 %) v úplné rodině, 24 (18 %) pouze s matkou, 0 (0 %) s otcem a 14 (10 %) v jiném rodinném prostředí (např. s babičkou a dědou, v nově vzniklé rodině tj. matkou, vlastními sourozenci a nevlastním otcem, popř. nevlastními sourozenci nebo ve střídavé péči). Tato otázka byla položena záměrně, neboť právě rodinné prostředí je nejvýraznějším činitelem, který ovlivňuje vznik patologických jevů u dětí.

Otázka č. 5 – Jaké je vzdělání tvých rodičů:**Tabulka 5 Vzdělání rodičů respondentů**

	Otec	Matka	Pořadí
Základní	4	3	4
Vyučen	34	20	3
Středoškolské	60	64	1
Vysokoškolské	38	49	2

Jak vyplývá z tabulky, stanovila jsem pořadí vzdělání rodičů. Nejvíce rodičů žáků má středoškolské vzdělání a nejméně rodičů má základní vzdělání. Vzdělání rodičů je dalším činitelem, který ovlivňuje myšlení a chování dětí, trávení volného času. Tuto otázku jsem volila jako doplňkovou. I když jsem tuto skutečnost nevyhodnocovala, z výsledků šetření jsem zjistila, že nejvyšší dosažené vzdělání mají rodiče žáků, kteří navštěvují ZŠ Bakalova.

Otázka č. 6 – Svůj volný čas trávíš převážně:**Tabulka 6 Způsob trávení volného času**

	ZŠ Heyrovského	%	ZŠ Bakalova	%	ZŠ Střelice	%
Kroužky	18	45	21	45	21	43
Počítač	21	53	14	30	31	63
Sport	15	38	30	64	17	35
Kamarádi a parta	18	33	21	45	31	63
Rodina	13	33	19	40	9	18
Nuda	3	8	2	4	2	4
Jinak	3	8	5	11	6	12

Na brněnských školách tráví žáci volný čas takto: ZŠ Heyrovského - nejvíce u počítače (53 %), následují kroužky (45 %) a třetí v pořadí je sport (38 %), žáci ZŠ Bakalova - nejvíce tráví volný čas sportem (64 %), na druhém místě jsou kroužky a s kamarády (45 %) a na třetím místě s rodinou (40 %). Na ZŠ Střelice tráví žáci volný čas nejvíce u počítače a s kamarády (63 %), následují kroužky (43 %) a třetí v pořadí je sport (35 %). Touto otázkou jsem chtěla zjistit, zda jsou rozdíly ve způsobu trávení volného času mezi dětmi žijícími ve městě a na venkově. Zaměřila jsem se na výsledek na ZŠ Bakalova, kde žáci nejefektivněji tráví svůj volný čas v tomto pořadí: sportem, kroužky, s kamarády a s rodinou a počítač u nich nehraje tak významnou roli. Při porovnání odpovědí žáků ZŠ Heyrovského a ZŠ Střelice, největší rozdíly se ukázaly v trávení volného času s kamarády a partou – ZŠ Heyrovského 33 % a ZŠ Střelice 63 % a dále s rodinou, kdy na ZŠ Heyrovského je to 33 % a ZŠ Střelice pouze 18 %. Rozdíly v trávení volného času žáků s rodinou ve městě a na venkově dle mého názoru ovlivňuje ta skutečnost, že rodiče žáků na venkově dojíždí do zaměstnání mimo místo bydliště, což je časově náročnější a někteří z rodičů mají své „druhé zaměstnání“, což je starost o dům, zahrádku, hospodářství.

Otázka č. 7 – Kolik času denně trávíš u počítače:**Tabulka 7 Čas strávený u počítače**

	ZŠ Heyrovského	%	ZŠ Bakalova	%	ZŠ Střelice	%
1 hodina	12	30	28	60	21	43
2-3 hodiny	19	48	14	30	18	37
4 a více hodin	8	20	4	8	9	18
Nemáme počítač	1	2	1	2	1	2

Dle vyhodnocených odpovědí většina žáků tráví u počítače v průměru 1 hodinu denně. Pokud budu vycházet z předpokladu, že všichni respondenti odpovídali pravdivě, je doba strávená u počítače velmi dobrý výsledek, pokud vezmu v úvahu i tu skutečnost, že počítač mohou využívat i ke studiu.

Otázka č. 8 – Pomáháš svým rodičům v domácnosti:**Tabulka 8 Pomoc rodičům v domácnosti**

	ZŠ Heyrovského	ZŠ Bakalova	ZŠ Střelice	Celkem	%
Denně	18	25	32	75	55
Občas	21	21	17	59	43
Nikdy	1	1	0	2	2

Z celkového počtu 136 respondentů pomáhá rodičům denně doma 75 žáků (55 %), občas 59 žáků (43 %) a nikdy nepomáhají 2 žáci (2%). Ze zjištění vyplývá, že více než polovina pubescentů pomáhá v domácnosti rodičům (například mytím nádobí, úklidem, venčením psa).

Otázka č. 9 – Zajímají se tví rodiče jak, s kým a kde trávíš svůj volný čas:**Tabulka 9 Zájem rodičů o způsob trávení volného času svých dětí**

	ZŠ Heyrovského	%	ZŠ Bakalova	%	ZŠ Střelice	%
Ano	38	95	45	96	39	80
Ne	2	5	2	4	10	20

Na všech třech školách se rodiče ve většině případů zajímají o to, jak jejich děti tráví volný čas: na ZŠ Heyrovského v 95 %, na ZŠ Bakalova v 96 % a na ZŠ Střelice v 80 %. Kontrola ze strany rodičů, jak jejich děti tráví svůj volný čas je významnou preventivní možností zamezení vzniku a výskytu sociálně patologických jevů u žáků.

Otázka č. 10 – Svěřuješ se rodičům se svými problémy? Povídáte si spolu:

Tabulka 10 Komunikace s rodiči

	ZŠ Heyrovského	%	ZŠ Bakalova	%	ZŠ Střelice	%
Ano	33	83	35	74	33	67
Ne	7	17	12	26	16	33

Většina žáků se svěřuje rodičům se svými problémy a povídají si spolu, u žáků na ZŠ Heyrovského je to 83 %, na ZŠ Bakalova 74 %, na ZŠ Střelice 67 %. S rozlišením na rodinné prostředí, ve kterém pubescenti žijí, má stejné zastoupení úplná rodina, žák či žákyně žijící pouze s matkou nebo jiné rodinné prostředí (tj. matka a její nový partner, babička a dědeček), stejné je také zastoupení chlapců i dívek. U odpovědi ne je třeba vzít v úvahu tu skutečnost, že si některé děti s rodiči povídat nechtějí.

Otázka č. 11 – V jakých směrech tě ovlivňují média:

Tabulka 11 Vliv médií

	ZŠ Heyrovského		ZŠ Bakalova		ZŠ Střelice		Celkem			
	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	%	dívky	%
V názorech	7	7	9	10	13	3	29	48	20	26
Ve volném čase	4	13	7	4	10	12	21	35	29	38
V oblékání a celkové image	6	8	1	9	4	8	11	18	25	32
V jiném směru	1	2	0	1	1	2	2	3	5	6
Neovlivňují vůbec	4	4	6	11	7	6	17	28	21	28

Chlapce nejvíce ovlivňují média v názorech (48 %) a ve volném čase (35 %), dívky nejvíce ovlivňují média ve volném čase (38 %) a v oblékání (32 %).

Otázka č. 12 – Byl bych schopen (schopna) žít bez:**Tabulka 12 Životní priority respondentů**

	Ano	%	Ne	%
Rodina	7	5	125	91
Přátelé a kamarádi	17	13	88	65
Počítač	93	68	61	45
Televize	104	77	30	22

Ze 136 respondentů by nemohlo žít bez rodiny 125 respondentů (91 %), bez přátel a kamarádů 88 (65 %), bez počítače 61 (45 %) a bez televize 30 (22 %). Z těchto výsledků je patrné, že pro žáky je na prvním místě důležitá rodina, poté kamarádi a přátelé, následuje počítač a na posledním místě je televize. Z výše uvedených hodnot vyplývá, že rodina je i v dnešní době pro pubescenty na prvním místě.

Otázka č. 13 – Zkoušel (a) jsi někdy už:**Tabulka 13 Výskyt patologických jevů u respondentů**

	ŽS Heyrovského		ZŠ Bakalova		ZŠ Střelice		Celkem			
	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	dívky	chlapci	%	dívky	%
Kouření	13	12	2	14	10	8	25	42	34	45
Alkohol	16	15	13	18	18	10	47	78	43	57
Záškoláctví	2	2	1	2	0	0	3	5	4	7
Droga	1	2	0	1	0	0	1	2	3	4
Nic	0	4	3	6	5	13	8	13	23	30

Obě pohlaví uvádí, že nejčastěji vyzkoušeli alkohol, u chlapců 78 % a u dívek 57 %. Na druhém místě je kouření, u chlapců 42 % a u dívek 45 % z celkového počtu 136 respondentů. Na ZŠ Střelice odpověděl jeden chlapec, že kouří pravidelně, 1 chlapec uvedl, že pije pravidelně alkohol. Na ZŠ Bakalova odpověděl jeden chlapec, že občas pije alkohol, na ZŠ Heyrovského jedna dívka uvedla, že kouří pravidelně a jedna dívka pije pravidelně alkohol. Záškoláctví uvádí chlapci v 5 % a dívky 7 %, drogy chlapci 2 % a dívky 4 %.

Otázka č. 14 – Vyskytuje se na vaší škole šikánování :**Tabulka 14 Výskyt šikany na škole**

	ZŠ Heyrovského	%	ZŠ Bakalova	%	ZŠ Střelice	%
Určitě ne	5	12	8	17	11	23
Někdy	15	38	13	28	8	16
Občas	4	10	5	11	1	2
Velmi často	0	0	1	2	1	2
Nevím	16	40	20	42	28	57

Nejméně se šikana vyskytuje na ZŠ ve Střelicích, kdy 23% žáků odpovědělo, že se šikana na škole určitě nevyskytuje. Nejvíce odpovědí bylo u možnosti, že se šikana vyskytuje někdy, na ZŠ Heyrovského tuto skutečnost uvedlo 38 %, na ZŠ Bakalova 28 % a na ZŠ Střelice 16 %. Dosti značné procento odpovědí bylo u možnosti nevím, kdy na ZŠ Heyrovského tuto skutečnosti uvedlo 40 %, na ZŠ Bakalova 42 % a na ZŠ Střelice 57 %.

Otázka č. 15 – Jak bezpečně se cítíš ve škole:**Tabulka 15 Hodnocení respondentů bezpečnosti na škole**

	ZŠ Heyrovského	%	ZŠ Bakalova	%	ZŠ Střelice	%
1	1	3	0	0	0	0
2	1	3	0	0	1	2
3	0	0	0	0	0	0
4	0	0	1	2	0	0
5	1	3	0	0	5	10
6	1	3	0	0	5	10
7	9	22	9	19	6	13
8	6	14	9	19	7	14
9	17	42	17	36	16	33
10	4	10	11	24	9	18

U této otázky jsem dala respondentům možnost zvolit si na škále od 1 do 10, jak se cítí bezpečně na své škole. Porovnáním odpovědí žáků jednotlivých škol jsem zjistila, že na stanovené škále od 1 do 10 (kdy 1 je nejméně a 10 nejvíce bezpečně) se žáci na všech třech školách cítí velmi bezpečně, kdy nejčastější zvolené číslo bylo 9 (33 %) ze všech 136 respondentů.

Otázka č. 16 – Setkal (a) jsi se ve vaší třídě se šikanou:**Tabulka 16 Výskyt šikany ve třídě**

	ZŠ Heyrovského	%	ZŠ Bakalova	%	ZŠ Střelice	%
Ano verbální	24	60	24	51	12	24
Ano fyzická	2	5	1	2	1	2
Ne	14	35	22	47	36	74

Nejméně šikany ze strany spolužáků se vyskytuje na ZŠ Střelice (74 % odpovědí – ne) oproti tomu nejvíce šikany ze strany spolužáků se vyskytuje na ZŠ Heyrovského (60 % odpovědí - ano). Více se vyskytuje šikana verbální, a to na ZŠ Heyrovského 60 %, ZŠ Bakalova 51 % a ZŠ Střelice 24 %. Fyzická šikana se vyskytuje nejméně, a to na ZŠ Heyrovského v 5 %, na ZŠ Bakalova v 2 % a na ZŠ Střelice ve 2 %.

Otázka č. 17 – Pokud jsi se setkal(a) se šikanou osobně, bylo to ze strany spolužáka/spolužačky:**Tabulka 17 Výskyt šikany s rozdělením na chlapce/dívky**

Odpovědělo 23 chlapců a 31 dívek	Celkem
Chlapec/Chlapec	22
Dívka/Dívka	23
Chlapec/Dívka	13

Na tuto otázku odpovědělo ze všech tří škol celkem 23 chlapců (43 %) a 31 dívek (57 %). Pokud se respondent setkal se šikanou, bylo to ve 22 případech u chlapců navzájem (40 %) a ve 23 případech u dívek navzájem (42 %), ve 13 případech se jednalo o šikany ze strany opačného pohlaví. Vyšší procento u dívek se projevilo z toho důvodu, že jich z celkového počtu respondentů odpovídalo více než chlapců.

6.5 Vyhodnocení hypotéz

Na základě výsledků výzkumu jsem se pokusila potvrdit/vyvrátit mnou stanovené hypotézy.

H1 : Šikana se u žáků II. stupně základních škol vyskytuje méně na školách na venkově než na školách ve větším městě.

Pro vyhodnocení této hypotézy jsem vycházela ze závěrů u otázek č. 14, 15 a 16. Při porovnání výskytu šikany na jednotlivých školách mi výzkum potvrdil předpoklad, že na

škole na venkově se šikana vyskytuje méně častěji, než na školách ve větším městě. Konkrétně na ZŠ Střelice uvedlo 23 % respondentů, že se u nich šikana nevyskytuje vůbec, někdy 16 %, občas 2 % a velmi často 2 %, což bylo oproti dvěma brněnským porovnávaným školám nejnižší procentuální hodnocení. U otázky č. 16 odpovědělo 74 % respondentů ZŠ ve Střelicích, že se nikdy nesetkalo se šikanou, 24 % žáků této školy se setkalo s verbální šikanou a 2 % s fyzickou, což je opět v porovnání s oběma brněnskými školami nejnižší procentuální výsledek. U otázky č. 15 jak bezpečně se cítí ve škole, volili žáci ZŠ Střelice na škále od 1 do 10, dvě nejvyšší možnosti, a to č. 9 a 10. Tato hypotéza se mi potvrdila.

H2: Sociálně patologické jevy se častěji vyskytují u chlapců než u dívek

Pro vyhodnocení této hypotézy jsem vycházela ze závěrů u otázky č. 13. Zkušenost s kouřením potvrdilo 42 % chlapců a 45 % dívek, s alkoholem 78 % chlapců a 57 % dívek, se záškoláctvím 5 % chlapců a 7 % dívek a s drogou 2 % chlapců a 4 % dívek. Jeden chlapec uvedl, že kouří pravidelně, 1 chlapec pije pravidelně alkohol, jeden chlapec občas pije alkohol, jedna dívka kouří pravidelně, jedna dívka pije pravidelně alkohol.

Jako podpůrnou otázku jsem využila otázku č. 17, která se zabývala otázkou šikany vůči stejnému nebo opačnému pohlaví. 40 % chlapců uvedlo, že se setkalo se šikanou ze strany spolužáka a 42 % dívek uvedlo, že se setkalo se šikanou ze strany spolužačky. Tato hypotéza se mi nepotvrdila, ikdyž rozdíl mezi výskytem patologických jevů u chlapců a dívek je minimální.

H 3 : Rodina je pro pubescenty nejvyšší hodnotou

Pro vyhodnocení této hypotézy jsem použila otázku č. 12. U této otázky jsem nabídla možnost odpovědi ano/ne. Ze 136 respondentů by nemohlo žít bez rodiny (91 %), bez přátel a kamarádů (65 %), bez počítače (45 %) a bez televize (22 %). Tato hypotéza se potvrdila, neboť jako nejčastější odpověď, bez čeho by nebyl schopen pubescent žít, volil možnost rodina, poté kamarádi a přátelé, následuje počítač a na posledním místě je televize. Jako podpůrnou otázku jsem použila otázku č. 8, 9, 10. U otázky č. 8, zda pomáhají svým rodičům, uvedlo 55 % respondentů, že pomáhají denně, u otázky č. 9, zda se rodiče zajímají jak, s kým a kde tráví volný čas, odpověděla většina respondentů ano, u otázky č. 10, zda se svěřují rodičům se svými problémy, uvedla většina respondentů, že ano.

H 4 : Média ovlivňují rozdílným způsobem chlapce a dívky

Pro vyhodnocení této hypotézy jsem použila otázku č. 11, ve které měli respondenti možnost volit z nabízených variant. Chlapce nejvíce ovlivňují média v názorech (48 %) a ve volném čase (35 %), dívky nejvíce ovlivňují média ve volném čase (38 %) a v oblékání (32 %). Tato hypotéza se potvrdila.

ZÁVĚR

Bakalářská práce byla zaměřena na problematiku sociálně patologických jevů vyskytujících se u žáků II. stupně základních škol. Jejím cílem nebylo obsáhnout celou tuto rozsáhlou problematiku, ale zaměřit se na příčiny vzniku a nárůstu sociálně patologických jevů u žáků II. stupně základních škol, dále zjistit, které faktory se podílí na jejich vzniku a v jaké míře je ovlivňují. Studium odborné literatury jsem se snažila vysledovat, jak je problematika sociálně patologických jevů popisována a řešena ze strany sociální pedagogiky.

Teoretická část je nejprve zaměřena na vymezení pojmu sociální patologie, jak tento pojem definují různí autoři, poté popisuje některé patologické jevy. Následně je charakterizováno vývojové stádium žáka II. stupně základní školy. V další kapitole jsem se zaměřila na činitele, kteří se podílejí a ovlivňují vznik patologických jevů u žáků. Největší pozornost jsem věnovala nejdůležitějšímu činiteli, a to rodině. Protože tyto aspekty neřeší pouze sociální pedagogika, v další kapitole jsem se okrajově věnovala legislativě, která se týká a řeší sociálně patologické jevy. Poslední kapitolu teoretické části jsem věnovala prevenci, eliminaci a řešení výskytu těchto jevů u žáků.

V praktické části jsem se snažila navázat na teoretické poznatky a formou dotazníků zjistit, které patologické jevy se vyskytují u žáků II. stupně základních škol nejčastěji, které jsou nejčastější u dívek a u chlapců a dále zda je rozdíl v četnosti výskytu těchto jevů na jednotlivých školách s rozlišením, o jakou školu se jedná a kde se nachází. Z výsledků výzkumu vyplynulo, že nejčastější zkušenosti mají žáci s alkoholem, na druhém místě je kouření. Většina žáků uvedla, že se nejedná o pravidelné požívání alkoholu či kouření. Jak jsem předpokládala, mají také zkušenosti se šikanou.

Dle mého předpokladu nejméně rozšířená je šikana na venkovské škole. Důvodem dle mého názoru je ta skutečnost, že se žáci venkovské školy více navzájem znají oproti školám městským. Z výsledků výzkumu bylo zjištěno, že výskyt šikany je ve srovnání s celorepublikovým průměrem nižší na všech třech oslovených školách. Pokud jde o výskyt patologických jevů s rozlišením na dívky a chlapce, nejčastějším jevem u dívek je kouření, u chlapců alkohol. Co se týká výskytu šikany mezi stejným pohlavím, výsledky výzkumu ukazují, že o něco málo větší je u dívek než u chlapců. Tento výsledek je zřejmě ovlivněn tím, že odpovídalo více dívek než chlapců.

V dotazníku jsem některé otázky směřovala tak, abych zjistila informace o žakově rodině. Tři čtvrtiny žáků vyrůstá v úplné rodině, více jak polovina rodičů žáků má středoškolské vzdělání. Více jak polovina žáků odpověděla, že denně pomáhá rodičům v domácnosti, více jak tři čtvrtiny rodičů se zajímá o své děti, kde, jak a s kým tráví volný čas, více jak polovina žáků se svěřuje rodičům se svými problémy. Na otázku, zda by mohli žít bez rodiny, odpověděli téměř všichni žáci, že ne.

Pokud zhodnotím stanovený cíl své bakalářské práce, myslím, že jsem tento cíl splnila. Výsledky mého výzkumu budou poskytnuty všem třem školám k případnému využití.

V úvodu své bakalářské práce jsem uvedla, že studium literatury mi poskytlo to poznání, jak důležitá je v životě jedince rodina. I při vyhodnocování výsledků praktické části jsem se přesvědčila, že pubescent chápe důležitost rodiny ve svém životě.

Přejme si, aby všechny děti byly svými rodiči milovány a podporovány, byly šťastné a spokojené, a aby z nich vyrostli zdraví a sebevědomí lidé. To je také jedním z poslání sociální pedagogiky.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Právní předpisy a zákony:

- [1] Metodický pokyn MŠMT k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže ve školách a školských zařízeních, č.j. 20 006/2007-51.
- [2] Trestní zákoník (č. 218/2003 Sb.).
- [3] Zákon na sociálněprávní ochranu dětí (č. 359/99 Sb.).
- [4] Zákon o rodině (č. 94/1963 Sb. v novelizovaném znění).

Knihy a jiné zdroje:

- [5] BAKOŠOVÁ, Zlatica. *Sociálna pedagogika ako životná pomoc*. 3., rozš. a aktualiz. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, Filozofická fakulta, 2008, 251 s. ISBN 978-809-6994-403.
- [6] DOŇKOVÁ, Olga; NOVOTNÝ, Sebastian Jan. *Vývojová psychologie pro sociální pedagogy*. Brno: IMS, 2010, 145. s.
- [7] GEHROVÁ, Miroslava. *Sociálně patologické jevy na základní škole*. Brno, 2012. bakalářská práce (Bc.). Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií, Vedoucí bakalářské práce: prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
- [8] GREBENÍČEK, Miroslav. *Sociálně patologické jevy na základních školách v příhraničních regionech jižní Moravy*. Brno, 2012. diplomová práce (Mgr.). Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií, Vedoucí diplomové práce: PhDr. Alena Plšková.
- [9] EMMEROVÁ, Ingrid. *Prevencia Sociálnopatologických javov v školskom prostredí*. Ingrid Emmerová. Banská Bystrica: Pedagogická fakulta UMB v Banskej Bystrici, 2007. ISBN 9788080834401.
- [10] FONTANA, David. *Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele*. Vyd. 2. Překlad Karel Balcar. Praha: Portál, 2003, 383 s. ISBN 80-717-8626-8.
- [11] FISCHER, Slavomil; ŠKODA, Jiří. *Sociální patologie: analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 218 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4727-813.

- [12] GAJDOŠOVÁ, Eva; HERÉNYIOVÁ, Gabriela. *Rozvíjení emoční inteligence žáků: prevence šikanování, intolerance a násilí mezi dospívajícími*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2006, 324 s. ISBN 80-736-7115-8.
- [13] HAMER, Dean. *Geny a osobnost: biologické základy psychiky člověka*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003, 250 s. ISBN 80-717-8779-5.
- [14] HAVELKOVÁ, Marie; REISSMANNOVÁ, Jitka. *Výchova ke zdraví*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009, 102 s. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, sv. č. 133. ISBN 978-802-1050-501.
- [15] HARDY, Mária; MÚHLPARCH, Pavel; DUDÁŠOVÁ, Terézia. *Sociální patologie rodiny*. Vyd. 1. Editor Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2011, 340 s. ISBN 978-808-7182-M178.
- [16] HAVLÍK, Radomír; KOŤA, Jaroslav. *Sociologie výchovy a školy*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, 174 s. ISBN 978-80-7367-327-7.
- [17] HOFBAUER, Břetislav. *Děti, mládež a volný čas*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2004. ISBN 978-807-1789-277.
- [18] JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Vyd. 1. Praha: Themis, 2004, 478 s. ISBN 80-731-2038-0.
- [19] KOHOUTEK, Rudolf. *Pedagogická psychologie*. Brno: IMS, 2006, 267 s.
- [20] KOLÁŘ, Michal a [předmluvu napsal Bohumil STEJSKAL]. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005. ISBN 978-807-3670-146.
- [21] KRAUS, Blahoslav. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-807-3673-833.
- [22] KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Psychologie zdraví*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2003. ISBN 978-807-1787-747.
- [23] KYRIACOU, Chris. *Řešení výchovných problémů ve škole*. Praha: Praha, 2005. ISBN 9788071789451.
- [24] LAŠEK, Jan. *Sociálně psychologické klima školních tříd a školy*. Hradec Králové:

Gaudeamus, 2001, 161 s. ISBN 80-704-1088-4.

[25] LEŠKOVÁ, Martina. *Jevy negativně ovlivňující volný čas studenta střední školy.*

Zlín, 2012. bakalářská práce (Bc.). Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií, Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Milan Smola.

[26] MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže: druhy agresí, přístupy k agresivnímu chování, poruchy chování, šikana.* Vyd. 1. Praha: Grada, 2009, 152 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4723-105.

[27] MATOUŠEK, Oldřich; MATOUŠKOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže.* Vyd. 3., aktualiz. Praha: Portál, 2011, 336 s. ISBN 978-807-3678-258.

[28] MÜHLPACHR, Pavel. *Sociopatologie.* 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2008, 194 s. Spisy Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, sv. č. 112. ISBN 978-802-1045-507.

[29] MÜHLPACHR, Pavel; VAVŘÍK, Michal. *Sociální patologie.* Brno: IMS, 2010, 123 s.

[30] NAVRÁTIL, Stanislav; MATTIOLI, Jan. *Problémové chování dětí a mládeže: [jak mu předcházet, jak ho eliminovat].* Vyd. 1. Praha: Grada, 2011, 120 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4736-723.

[31] RADVAN, Eduard; VAVŘÍK, Michal. *Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách.* Brno: IMS, 2009, 57 s.

[32] ŘÍČAN, Pavel; JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu.* Vyd. 1. Praha: Grada, 2010, 155 s. Pro rodiče. ISBN 978-802-4729-916.

[33] *Sborník studií – děti a jejich problémy III.* (vydalo Sdružení Linka bezpečí 2010). ISBN 978-80-254-640-1.

[34] STAŇKOVÁ, Eva. *Šikana a násilí ve školách.* Brno, 2012. bakalářská práce (Bc.). Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně. Fakulta humanitních studií, Vedoucí bakalářské práce: PaedDr. Libuše Mazánková, Dr.

[35] ŠMAHEL, David. *Psychologie a internet: děti dospělými, dospělí dětmi.* Praha: Triton, 2003, 158 s. Psychologická setkávání, sv. 6. ISBN 80-725-4360-1.

[36] VÁGNEROVÁ, Marie. *Školní poradenská psychologie pro pedagogy*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 978-802-4610-740.

[37] VÍZDAL, František. *Sociální psychologie*. Brno: IMS, 2010, 140 s.

Internetové zdroje:

[38] [http:// www. KP 635 ASPI /Prevence a řešení sociálně patologických jevů na školách/](http://www.KP635ASPI/Prevence%20a%20re%C5%A1en%C3%AD%20soci%C3%A1ln%C4%99%20patologick%C3%BDch%20jev%C5%BD%20na%20%C5%A1kol%C3%A1ch/)

[39] [http:// www.vejrosta.cz](http://www.vejrosta.cz)

[40] <http://zrcadlo.blogspot.cz/2008/06/maslowova-pyramida.html>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

apod. A podobně.

tz. Tak zvané.

tzn. To znamená.

ZŠ Základní škola.

resp. Respektive.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Maslowova hierarchie potřeb	25
---	----

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1	Rozdělení respondentů podle pohlaví.....	50
Tabulka 2	Rozdělení respondentů podle ročníků	51
Tabulka 3	Rozdělení respondentů podle bydliště	51
Tabulka 4	Rodinné prostředí respondentů	52
Tabulka 5	Vzdělání rodičů respondentů	52
Tabulka 6	Způsob trávení volného času	53
Tabulka 7	Čas strávený u počítače.....	54
Tabulka 8	Pomoc rodičům v domácnosti	54
Tabulka 9	Zájem rodičů o způsob trávení volného času svých dětí.....	54
Tabulka 10	Komunikace s rodiči.....	55
Tabulka 11	Vliv médií	55
Tabulka 12	Životní priority respondentů	56
Tabulka 13	Výskyt patologických jevů u respondentů	56
Tabulka 14	Výskyt šikany na škole	57
Tabulka 15	Hodnocení respondentů bezpečnosti na škole.....	57
Tabulka 16	Výskyt šikany ve třídě.....	58
Tabulka 17	Výskyt šikany s rozdělením na chlapce/dívky	58

SEZNAM PŘÍLOH

Dotazník

PŘÍLOHA P I: DOTAZNÍK PRO ŽÁKY

DOTAZNÍK

Milé zákyně, milí žáci,

Obracím se na vás se žádostí o vyplnění mého dotazníku, který se týká problematiky **sociálně patologických jevů**. Dotazník je součástí mé bakalářské práce. Studuji třetím rokem na **Fakultě humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně - Institutu mezioborových studií v Brně**. Moje bakalářská práce se zabývá **průzkumem sociálně patologických jevů vyskytujících se u žáků na II. stupni základních škol**.

Dotazník je anonymní a získané údaje budou použity pouze k účelu mého studia.

U otázek s více možnostmi odpovědi prosím vyberte vždy jen jednu z nich, pokud není přímo v zadání otázky uvedeno jinak.

Děkuji vám předem za vyplnění mého dotazníku

Jana Chrápavá

---

1. Jsi :
  - a) chlapec
  - b) dívka

- 2) Do kterého ročníku chodíš :
  - a) sedmá třída
  - b) osmá třída

- 3) Bydlíš :
  - a) v Brně
  - b) v menším městě
  - c) na venkově

- 4) V jakém rodinném prostředí žiješ:
  - a) v úplné rodině
  - b) pouze s matkou
  - c) pouze s otcem
  - d) jiné, (uveď s kým) .....

- 5) Jaké je vzdělání tvých rodičů:

<u>Otec:</u> a) základní	<u>Matka:</u> a) základní
b) vyučen	b) vyučena
c) středoškolské	c) středoškolské
d) vysokoškolské	d) vysokoškolské

- 6) Svůj volný čas trávíš převážně:
(možno zakroužkovat více možností)
- v zájmových kroužcích, koníčky
  - u počítače
  - sportováním
  - společně s kamarády, partou
  - společně s rodinou
  - dost často se nudím
  - jinak, (uveď jak).....
- 7) Kolik času denně trávíš u počítače:
- 1 hodinu
  - 2 – 3 hodiny
  - 4 a více hodin
  - počítač doma nemáme
- 8) Pomáháš svým rodičům v domácnosti: (např. úklid, venčení psa, mytí nádobí.....)
- denně
  - občas
  - nikdy
- 9) Zajímají se tvoji rodiče jak, s kým a kde trávíš svůj volný čas:
ano - ne
- 10) Svěřuješ se rodičům se svými problémy? Povídáte si spolu:
ano - ne
- 11) V jakých směrech ovlivňují média (tz. televize, internet, rádio atd.) tvůj život:
(možno zakroužkovat více odpovědí)
- v názorech
  - ve volném čase
  - v oblékání a celkové image
  - v jiném směru (uveď) .....
  - neovlivňují mě vůbec
- 12) Byl(a) bys schopen (schopna) žít bez (odpověz na všechny možnosti):
a) rodiny	ano - ne
b) přátel (kamarádů)	ano - ne
c) počítače	ano - ne
d) televize	ano - ne
- 13) Zkoušel(a) jsi někdy už:
(možno zakroužkovat více odpovědí)
a) kouřit	ano - ne - pravidelně
b) pít alkohol	ano - ne - pravidelně
c) chodit za školu	ano - ne - pravidelně
d) drogu	ano - ne - pravidelně
e) ani jednu možnost	

- 14) Vyskytuje se na vaší škole šikanování:
- a) určitě ne
  - b) ano, ale jen někdy
  - c) ano, občas
  - d) ano, velmi často
  - e) nevím
- 15) Jak bezpečně se cítíš ve škole:
(vyjádři na stupnici od 1(nejméně) do 10 (nejvíce) bezpečně)
1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
- 16) Setkal(a) jsi se ve vaší třídě se šikanou:
- a) ano – verbální (slovní)
  - b) ano – fyzickou (tělesnou)
  - c) ne
- 17) Pokud jsi se setkal(a) se šikanou osobně, bylo to ze strany:
spolužáka - spolužačky